

Kolonialismi palestiinalaiskristittyjen arjessa, ajattelussa ja kohtaamisissa

Abstrakti

Tässä artikkelissa luomme katsauksen palestiinalaiskristittyjen ajatteluun ja arkipäivään sekä palestiinalaisen paikallisen teologian muotoutumiseen lähihistoriassa. Vaikka 1980-luvulta eteenpäin dokumentoitavissa palestiinalaisen kristillisyyden ilmaisuissa on sekä vapautuksen teologian että jälkikolonialistisen teologian piirteitä, katsauksemme muistuttaa, että palestiinalaiset kristityt ovat muiden palestiinalaisten tavoin sekä historian- ja nykyisyytensä puolesta kolonisoitu kansa. Kolonialismi liittyy myös alueen kristillisyyden historiaan, sillä historiallisen Palestiinan alueeseen on kohdistunut monenlaisia ulkopuolisten kristittyjen intressejä läntisen lähetystyön myötä ja jo ennen sen alkamista. Artikkelin tarjoamat taustatieto ja näkökulmat auttavat lukijaa ymmärtämään palestiinalaisten kristittyjen puheenvuoroja sekä laajemmin sitä kolonialismin leimaamaa nykyisyyttä, jossa palestiinalaiset elävät ja toimivat. Katsaus päättyy kolmeen tapausesimerkkiin, jotka ilmentävät sitä, miten erilaiset valtarakenteet mahdollistavat palestiinalaiskristittyjen toimijuutta samalla, kun ne myös pyrkivät jatkuvasti muovaamaan ja rajoittamaan sitä.

Historiallisen Palestiinan alueella on elänyt kristittyjä kristinuskon alkuaikojista lähtien. Myös tämän päivän palestiinalaiskristityt näkevät itsensä osana tätä vuosituhantista historiaa ja katsovat kuuluvansa alueen alkuperäisväestöön.¹ Vaikka kristittyjen määrä on pieni sekä Israelissa että palestiinalaisalueilla², heillä on kokoaan huomattavasti suurempi vaikutus niin paikallisesti kuin kansainvälisestikin. Monet paikalliset kirkot ja kristilliset järjestöt katsovat kristityn tehtäväksi toivon ylläpitämisen. Toimimalla aktiivisesti osana kansalaisyhteiskuntaa sekä panostaen koulutukseen, terveydenhuoltoon, rauhantyöhön ja demokratiakasvatukseen he pyrkivät minimoimaan alueen pirstaloitumisen ja palestiinalaisten hajaannuksen seurauksia ja samalla vaikuttamaan kristittyjen palestiinalaisten eristäytymistä ja maastamuuttoa vastaan.³

Ruohonjuuritason lisäksi palestiinalaiset kristityt tekevät poliittista vaikuttamistyötä myös kansainvälisten verkostojensa kautta. Muistuttamalla identiteetistään sekä palestiinalaisina että kristittyinä he painottavat, että Israelin ja palestiinalaisten välinen konflikti on poliittinen ja sen juurisyyt ovat lähihistoriassa. Näin he pyrkivät haastamaan usein juuri uskonnollisten piirien suosimia tulkintoja, joiden mukaan kyseessä olisi pohjimmiltaan juutalaisten ja muslimien keskinäiseen vihaan tai yhteensovittamattomuuteen perustuva Jumalan määräämä ja ”ikuinen” konflikti. Samalla he purkavat yksioikoisia käsityksiä Lähi-idän kristityistä alistettuina vähemmistöinä tai muuten passiivisina uhreina.

Palestiinalaisten kristittyjen historiaa saati nykyisyyttä ei tunneta Suomessa kovinkaan syvällisesti. Tämä artikkelimme on ensimmäinen suomenkielinen akateeminen julkaisu, jossa pyritään laatimaan kokonaisesitys palestiinalaisen kristillisyyden lähihistoriasta ja käsittelemään paikallista, palestiinalaisesta kokemusmaailmasta kumpuavaa kristillistä teologiaa.⁴ Artikkelin tavoitteena on luoda lukijalle konteksti, josta käsin hän voi ymmärtää palestiinalaisten kristittyjen kannanottoja ja laajemmin heidän ajatteluaan sekä nykyisiä toimintaedellytyksiään. Aloitamme kuvaamalla historiallisen Palestiinan maantieteellistä pirstaloitumista, jolla on ollut ja on edelleen monin tavoin tuhoisat vaikutukset alueen yhteisöjen elämäään. Sen jälkeen esittelemme paikallisten palestiinalaisten kristittyjen puheenvuoroja osana kansallista heräämistä, vastarintaa ja rauhanprosessia. Artikkelin loppupuolella johdatamme lukijan kolmen viimeaikaisen tapausesimerkin avulla tilanteisiin, joissa palestiinalaisten kristittyjen toimijuutta haastavat valtarakenteet tulevat näkyviksi.

Katsauksemme muistuttaa kolonialismin yhä jatkuvasta historiasta koko historiallisen Palestiinan alueella. Tuomme esiin, miten kolonialismin muovaama lähihistoria ja nykyisyys vaikuttavat palestiinalaisten kristittyjen elämään sekä heidän pyrkimyksiinsä tehdä itsensä, historiansa ja identiteettinsä näkyviksi. Kolonialismin viitekehys on tarpeellinen palestiinalaiskristittyjen arkitodellisuuden ja toimijuuden ymmärtämiselle ainakin kahdesta syystä. Yhtäältä se auttaa ymmärtämään alueen lähihistoriaa ja tämän lähihistorian nykyisiä vaikutuksia palestiinalaisiin yhteisöihin. 1900-luvun alusta alueelle suuntautunut ja yhä jatkuva asuttajakolonialismi, Israelin valtion synnyn muovaama poliittinen todellisuus ja lopulta palestiinalaisalueiden miehitys ovat luoneet paikallistodellisuuden, jossa palestiinalaiset ovat hajallaan ja hyvin eriarvoisissa asemissa. Tämä lähihistoria ja siihen pohjautuva ko-

kemusmaailma muodostavat paikallisen palestiinalaisen teologian välittömän syntykontekstin. Toisaalta kolonialismi liittyy myös alueen kristillisyyden historiaan, sillä historiallisen Palestiinan alueeseen on kohdistunut monenlaisia ulkopuolisten kristittyjen intressejä läntisen lähetystyön myötä ja jo ennen sen alkamista. Tähän historiaan liittyvät kolonialistiset rakenteet ja perinnöt leimaavat yhä monin tavoin paikallisten kristittyjen suhteita alueen ulkopuolisiin kristittyihin ja näin ollen muovaavat palestiinalaisen kristillisyyden ilmenemismuotoja.

Myös oma asiantuntijuutemme liittyy kolonialismin historiaan ja nykyisyyteen. Tämä artikkeli ei olisi syntynyt ilman niitä mahdollisuuksia, joita meillä on ollut oppia palestiinalaisten kristittyjen parissa syntynyttä teologiaa heiltä itseltään ja samalla seurata paikallisten kristittyjen elämää lähietäisyydeltä. Palestiinalaisten parissa kohtaamamme vieraanvaraisuus ja avoimuus ovat rakentaneet asiantuntemustamme, mutta samalla ne palautuvat palestiinalaisille elintärkeään nähdyksi ja kuulluksi tulemisen tarpeeseen, jonka kääntöpuolena ovat ylisukupolviset kokemukset syrjään siirretyiksi, vaiennetuiksi ja unohdetuiksi tulemisesta. Toisaalta olemme tutustuneet palestiinalaiseen kristillisyyteen myös sellaisten kohtaamisten kautta, joissa palestiinalaisilla kristityillä ei ole toimijuutta. Olemme esimerkiksi käyneet keskusteluja, joissa palestiinalaisten näkökulmalle ei tunnu löytyvän sijaa tai joissa palestiinalaisten kristittyjen puheenvuoroja on tulkittu hyvin värittyneesti. Pyrkimys sovittaa yhteen näitä erilaisia näkökulmia on motivoinut oppimistamme ja auttanut hahmottamaan kolonialismin viitekehyksen sellaiseksi, johon niin palestiinalaisten kristittyjen ääntä käyttävät kuin myös heidän viestiään paikallisesti ja kansainvälisesti tulkitsevat ovat sijoitettavissa.

Historiallisen Palestiinan pirstaloituminen ja hajaannus palestiinalaisen kristillisyyden nykykontekstina

Kristinuskon pitkä ja monipolvinen paikallishistoria heijastuu tämän päivän palestiinalaisessa kristillisyydessä moninaisuutena: yksin Jerusalemin vanhassa kaupungissa toimii nykyisinkin kymmeniä eri kirkkokuntia.⁵ Moninaisuudesta huolimatta alueen kristittyjä yhdistää ymmärrys siitä, että he elävät yhdessä kristinuskon syntysijoilla ja huolehtivat yhdessä sen pyhistä paikoista. Muinaisen historian lisäksi paikalliset kristityt jakavat myös lähihistorian. Tähän historiaan liittyvät haasteet ovat niin ikään vahvistaneet

paikallisten kirkkojen välisiä yhteyksiä, alueen kristittyjen yhteistä kristillistä identiteettiä ja ekumeenisia pyrkimyksiä eri kirkkokuntien välillä. Näin ollen, kun puhumme *paikallisesta palestiinalaisesta kristillisyydestä*, emme tarkoita mitään yksittäistä kirkkokuntaa vaan kristittyjä, jotka (1) elävät joko nykyisessä Israelin valtiossa tai miehityksellä palestiinalaisalueilla ja joita (2) yhdistää paikallinen, kansallinen identiteetti palestiinalaisina, uskonnollinen identiteetti kristittyinä sekä kulttuurinen identiteetti arabeina siten, että palestiinalainen identiteetti on tyypillisesti ensisijainen.⁶ Kiinnitämme huomiota erityisesti viime vuosikymmeninä vahvistuneeseen paikalliseen ja palestiinalaiseen kristilliseen identiteettiin, joka on muotoutunut ja yhä muotoutuu osana palestiinalaisten selviytymis- ja itsenäistymispyrkimyksiä Israelissa ja palestiinalaisalueilla. Tämän identiteetin erilaisia ilmauksia yhdistävät ja selittävät jaettu paikallishistoria ja kokemusmaailma, joita puolestaan määrittävät historiallisen Palestiinan pirstaloituminen ja palestiinalaisten hajaannus Israelin valtion perustamisen ja sitä seuranneiden tapahtumien myötä.⁷

Palestiinalaisen kansallisen identiteetin kannalta merkittäviä tapahtumia ovat *al-nakba* (suom. katastrofi) ja *al-ghurba* (suom. maanpakolaisuus). Kumpikin liittyy Israelin valtion perustamiseen toukokuussa 1948, ylipäänsä Israelin syntyvaiheisiin liittyviin sotiin sekä palestiinalaisten kylien tuhoamiseen ja palestiinalaisten pakenemiseen sekä pakkosiirtoihin alueelta, joka siirtyi Israelin valtion haltuun.⁸ Toinen merkittävä tapahtumaketju on *naksa* (suom. takaisku), jolla tarkoitetaan vuonna 1967 kuuden päivän sodasta alkanutta ja yhä jatkuvaa Itä-Jerusalem, Länsirannan ja Gazan miehitystä.⁹ Nämä tapahtumat erottuvat merkittävinä myös palestiinalaisten kristittyjen omaelämäkerrallisissa kertomuksissa. Nakban ja naksan aluetta pirstaloivat seuraukset ilmenevät paikallisille esimerkiksi siinä, miten merkittävät kristilliset alueet, kuten Nasaretin kaupunki Galileassa, tulivat Israelin valtion perustamisen myötä osaksi Israelia. Pohjoisen Länsirannan kyliin on Nasaretista alle 50 kilometrin matka, mutta uudet rajat estivät perheiden yhteydenpitoa niiden välillä. Vuodesta 1967 eteenpäin sekä Betlehem, jossa kristityt uskovat Jeesuksen syntyneen, että Jerusalemin vanhakaupunki, jonne kristityt perinteisesti sijoittavat Jeesuksen ristiinnaulitsemisen, ovat olleet osa miehitettyjä alueita, mutta sittemmin palestiinalaisten kulkemista myös niiden välillä on rajoitettu monin tavoin.¹⁰

Palestiinalaisten kansallinen herääminen alkoi jo osmanivallan ja edelleen Britannian mandaatin alla. Israelin valtion perustamisen jälkeen pales-

tiinalaisia kokosi yhteen vastarinta ja pyrkimys vapauteen, sillä toisin kuin ympäröivät arabimaat, Palestiina ei ollut itsenäistynyt. Esimerkiksi Palestiinan vapautusjärjestön (PLO) perustaminen vuonna 1964 heijasti palestiinalaisten kansallista heräämistä mutta toimi myös kansallistunteen nostattajana.¹¹ Vastarintaliikkeessä oli mukana myös monia kristittyjä, mikä osaltaan vaikutti siihen, ettei palestiinalaisten itsenäistymiskamppailua mielletty islamilaiseksi vaan palestiinalaisuus (ja arabius) oli jotain, minkä katsottiin yhdistävän niin kristittyjä kuin muslimeita.¹² Palestiinalaisten kansallisen vastarinnan eräänlaisena kulminaationa voidaan pitää palestiinalaisten ensimmäistä kansannousua (arab. *intifada*) vuosina 1987–1993, sillä palestiinalaiset ovat kokeneet sen tehneen palestiinalaiset kansana näkyväksi maailman silmissä. Myös kristityt palestiinalaiset muistavat ensimmäisen intifadan poliittisesti merkittävänä sekä palestiinalaisia syvästi ja laajasti yhdistäneenä tapahtumana.¹³

Ensimmäinen intifada johti 1990-luvun alkupuolella käynnistyneisiin rauhanneuvotteluihin, jotka muistetaan muun muassa Jasser Arafatin ja Jitzhak Rabinin kättelystä Valkoisen talon edustalla. Kansainvälisen yhteisön näkökulmasta neuvottelut tulkittiin siirtymänä diplomatian aikaan ja rauhanneuvottelujen uskottiin johtavan kahden valtion ratkaisuun, eli Palestiinan valtion syntymiseen Israelin valtion rinnalle.¹⁴ Esitys kahden valtion ratkaisusta ja ylipäänsä kansainvälisen yhteisön tukeman rauhanprosessin puitteet näytettyivät alun alkaenkin kivuliaina kompromisseina myös palestiinalaiskristityille, joiden perheiden ja sukujen tarinat ulottuivat yhtä lailla kummankin valtion alueelle. Monet heistä pitivät israelilaisille ja palestiinalaisille yhteistä ja demokraattista valtiota toimivimpana ja yksinkertaisimpana ratkaisuna alueen tilanteeseen, mutta myöntivät kahden valtion ratkaisuun ensisijaisesti siksi, että ymmärsivät juutalaisten haluavan nimenomaan juutalaisen valtion.¹⁵ Myös kansainvälisen yhteisön tuella kahden valtion ratkaisulle oli varmasti merkitystä; rauhanprosessin puitteet ovat muovanneet palestiinalaisten kristittyjen julkisia puheenvuoroja, asemoitumista ja ajattelua viimeisten vuosikymmenten aikana. Heidän puheenvuoroissaan keskeiset poliittiset reunaehdot sisältävät sekä vaatimuksen palestiinalaisten itsemääräämisoikeudesta että Israelin valtion olemassaolon tunnustamisen linjassa kansainvälisen yhteisön virallisten tavoitteiden kanssa. Julkisissa kannanotoissaan palestiinalaiskristityt ovat säännönmukaisesti tuominneet Israelin harjoittaman väkivallan ja palestiinalaisten oikeudettoman aseman, ja vastaavasti kehottaneet palestiinalaisia väkivallattomaan vastarintaan.¹⁶

Toiveikkaista tulkinnoista huolimatta 1990-luvun rauhanneuvottelujen sopimukset tai niiden seuraukset eivät parantaneet palestiinalaisten tilannetta. Päinvastoin ”siirtymä diplomatian aikaan” loi poliittiset puitteet, joissa palestiinalaisten itsenäistymispyrkimyksillä on ollut kansainvälisen yhteisön virallinen tuki, mutta Israelin laajenemispyrkimyksille ei kuitenkaan ole asetettu minkäänlaisia tosiasiallisia rajoitteita.¹⁷ Esimerkiksi rauhanneuvotteluissa sovittu, väliaikaiseksi tarkoitettu Länsirannan aluejako jatkuu yhä, ja se on kaventanut palestiinalaisten liikkumisvapautta entisestään ja lisännyt erilaisia rajoja heidän välillään. Israel ei hallitse ainoastaan kulkua miehityksille palestiinalaisalueille vaan myös liikkumista niiden sisällä: vuonna 2023 YK dokumentoi Länsirannalla ja Itä-Jerusalemmissä ainakin 645 Israelin armeijan ylläpitämää tarkastuspistettä, tiesulkua tai muuta vapaata liikkumista rajoittavaa estettä.¹⁸ Israelilaisten siirtokuntien rakennusprojekti Itä-Jerusalemmissä ja Länsirannalla vain kiihtyi rauhanprosessin myötä. Lisäksi Länsirannalle on rakennettu satojen kilometrien mittainen muuri, joka yhdessä muiden miehityksen rakenteiden kanssa rajoittaa palestiinalaisten kulkemista ja erottaa palestiinalaisyhteisöjä toisistaan.¹⁹ Vaikka Israel on käsitellyt Gazan kaistaa eri tavoin kuin Itä-Jerusalemia tai Länsirantaa, sen strategian taustalla on yhtä lailla palestiinalaisten vapauksien jatkuva rajoittaminen ja heidän eristämisenä.²⁰ Lokakuussa 2023 alkaneet ja edelleen jatkuvat sotatoimet ovat osoittaneet Gazan palestiinalaisten elävän olosuhteissa, joissa Israel voi kaventaa elämän perusedellytyksiä estämällä humanitäärisen avun perillepääsyn ja aika ajoin katkaista täysin kontaktin Gazan palestiinalaisiin.

Epäonnistunut rauhanprosessi heijastuu palestiinalaisten murentuvana luottamuksena diplomatiaan ja neuvotteluihin. Samaan aikaan nakban ja naksan pirstaloima maantiede jakaa yhä palestiinalaisia hyvin konkreettisin tavoin ja myötävaikuttaa jatkuvasti heidän keskinäiseen eriarvoisuuteensa ja hajaannukseensa. Kautta lähihistorian ja myös tänä päivänä palestiinalaisten kokemukset sorrosta ovat monenkirjavia ja heidän tosiasialliset oikeutensa ja elinolonsa ovat keskenään kovin erilaisia. Tämä todellisuus erkaannuttaa palestiinalaisia toisistaan, mikä näkyy konkreettisella tavalla muun muassa Israelin palestiinalaisille myöntämässä erilaisissa henkilöpapereissa ja eri tavoin rajatuissa liikkumismahdollisuuksissa.²¹ Näin historiallisen Palestiinan pirstaloituminen ei ole vain maantieteellistä vaan myös sosiaalista: se on saattanut palestiinalaiset erittäin haavoittuvaan ja keskenään eriarvoiseen asemaan ja syö jatkuvasti palestiinalaisen yhteiskunnan ja yhteisöjen elinvoimaisuutta. Vallitsevissa olosuhteissa yhteenkuuluvuuden tunteen

ylläpitäminen ja ilmaiseminen ovat keskeinen osa palestiinalaisten päivittäistä selviytymistä ja poliittista kamppailua. Solidaarisuuden osoittamisesta heikommassa asemassa olevaa palestiinalaista kohtaan on tullut poliittinen teko, jolla voi olla kohtalokkaat seuraukset henkilön omille oikeuksille.²²

Tämä pirstaloitunut, hajottava ja eriarvoistava lähihistoria ja arkitodellisuus toimivat lähtökohtina tarkastellessamme ja tulkitessamme tämän päivän paikallista palestiinalaista kristillisyyttä ja sen piiristä nousevia puheenvuoroja ja kannanottoja. Ne auttavat hahmottamaan palestiinalaiskristittyjen kannanotoissa kahtalaisen pyrkimyksen. Yhtäältä kannanotot tuovat näkyviin ja painottavat palestiinalaisten yhteistä historiaa ja kokemusmaailmaa, mutta toisaalta ne toimivat myös paikallisesti kokoavina ääninä taistelussa sisäistä hajaannusta vastaan. Toisin sanoen palestiinalaiskristittyjen pyrkimykset kuvata yhteisöjään ja kokemuksiin muistuttavat ulkopuolisia heidän olemassaolostaan ja samalla ne toimivat vahvistuksena paikallisille heidän omasta historiastaan ja identiteetistään. Siten ne ylläpitävät paikallisten identiteettiä, toimijuutta sekä yhteenkuuluvuuden ja osallisuuden tunnetta olosuhteissa, joissa niitä jatkuvasti nakerretaan.

Palestiinalaisten kristittyjen vaikuttamistyö ja sen vastaanotto

Palestiinalaiset kristityt ovat osallistuneet aktiivisesti ja näkyvästi palestiinalaisten kansallisen edun ajamiseen. Kuuluisin yksittäinen esimerkki on Jerusalemissa protestanttiseen perheeseen syntynyt palestiinalaisyhdyshenkilö Edward Said (1935–2003).²³ Kuitenkin 1980-luvulta eteenpäin voidaan dokumentoida paikallisten palestiinalaisten kristittyjen yhteisen viestin ilmaisuja, joissa pyritään uudella tavalla luomaan palestiinalaiseen kristilliseen identiteettiin ja teologiaan pohjaavaa näkökulmaa Israelin ja Palestiinan tilanteen tulkintoihin ja samalla vahvistamaan kristittyjen palestiinalaisten itseyttä ja toimijuutta paikallisesti. Esittelemme seuraavaksi tätä ilmiötä ja viestin sisältöjä kolmen varhaisen esimerkin avulla. Esimerkit antavat hyvän yleiskuvan niistä linjauksista, joissa palestiinalaiskristityt ovat osallistuneet poliittiseen vaikuttamistyöhön paikallisesti ja kansainvälisesti niin kutsutun rauhanprosessin puitteissa aina näihin päiviin saakka.

Varhaisin kirjallinen teos, joka tuo esiin palestiinalaista kristillisyyttä ja ammentaa siitä, on vuonna 1984 julkaistu melkiittipappi Elias Chacourin (s. 1939) *Blood Brothers*. Kirja julkaistiin alun perin englanniksi ja se on sittem-

min käännetty yli kahdellekymmenelle eri kielelle.²⁴ Omaelämäkerrallisessa kirjassaan Chacour kuvaa lapsuuttaan ja nakban seurauksia galilealaiselle kristitylle kyläyhteisölle. Hän muistelee oman isänsä kykyä anteeksiantoon ja pyrkimyksiä sovintoon uusien juutalaisten naapureidensa kanssa Israelin valtiossa. Kirja tekee näkyväksi palestiinalaisia kristittyjä osana alueen historiaa alleviivaamalla samalla kristittyjen merkittävää asemaa ja potentiaalia konfliktin keskellä. Vastaavan kaltaiset peruspiirteet ovat havaittavissa monissa muissakin palestiinalaisten kristittyjen puheenvuoroissa, joissa niin ikään usein hyödynnetään omaa elämäntarinaa kuvaamaan palestiinalaista yhteiskuntaa ja sen historiaa ja nykyisyyttä laajemminkin sekä arvioidaan paikallisten kristittyjen läsnäolo alueella merkittäväksi.²⁵

Kollektiivisemmin paikallisten kristittyjen asiaa ovat esiintuoneet Jerusalemin kirkkojen johtajat, jotka laativat ensimmäisen yhteisen kannanottonsa alkuvuodesta 1988, vain reilu kuukausi intifadan alkamisesta. Tämä yhteinen kirje aloitti Jerusalemin kirkkojen johtajien lausuntojen sarjan, joka jatkuu yhä. Kirjeen allekirjoittajina oli tuolloin laaja joukko Jerusalemin kirkkojen johtajia, jotka ottivat kantaa palestiinalaisten puolesta. He pyrkivät puhuttelemaan seurakuntalaisiaan ja samalla maailman kristittyjä keskellä kansannousua ja kirjoittivat:

Nämä viimeaikaiset kipeät tapahtumat maassamme, jotka ovat johtaneet lukuisiin kuolleisiin ja haavoittuneisiin, ovat selvä merkki kansamme syvästä kärsimyksestä Länsirannalla ja Gazassa. Samalla nämä tapahtumat ovat näkyvä ilmaus kansamme pyrkimyksistä saavuttaa sen lailliset oikeudet ja toteuttaa sen toiveet. Me, kristittyjen yhteisöjen johtajat Jerusalemissa, haluamme ilmaista mahdollisimman rehellisesti ja selkeästi kantamme, joka on totuuden ja oikeudenmukaisuuden puolesta ja vastaan kaikkia epäoikeudenmukaisuuden ja alistamisen muotoja.²⁶

Vuosikymmenten kuluessa Jerusalemin kirkkojen johtajien nimissä on kirjoitettua laatunut toisinaan suppeampi ja toisinaan laajempi joukko. Lausunnot ovat luonteeltaan hyvin ajankohtaisia ja niiden tarkoituksena on vakiintunut jonkin tapahtuman, tapahtumasarjan tai poliittisen kehityskulun esiin ottaminen paikallisten kirkkojen ja kristittyjen näkökulmasta. Eräänlaisina kantaaottavina paimenkirjeinä ne ilmentävät alueen kristittyjen todellisuutta ja arjen haasteita sekä vahvistavat olemassa olevaa ekumeenista yhteyttä paikallisten kirkkojen välillä. Niiden äänessä yhdistyy rohkaisu ja ohjeistus paikallisille kristityille sekä viesti ulospäin globaalille kristikunnalle.²⁷

Jerusalemien kirkkojen yhteisiä kannanottoja tai pyrkimyksiä puhua yhteisellä äänellä ei tule ottaa itsestäänselvyytenä. Ensinnäkin Palestiinan ”vanhoilla kirkkoilla” on pitkistä historioistaan juontuvia erilaisia etnisiä, kulttuurisia ja tunnustuksellisia identiteettejä, eivätkä ne näin ollen ole yksiselitteisesti palestiinalaisia.²⁸ Lisäksi paikalliset kirkot kamppailevat samassa sirpaloituneessa ja poliittisesti hajottavassa kentässä ja kohtaavat osin myös erilaisia haasteita liittyen paikalliseen elintilaansa, omaisuuteensa ja tulevaisuuteensa.²⁹ Jerusalemien kirkkojen johtajien yhteiset lausunnot kuvastavatkin heidän johtamiensa kirkkojen vahvaa integroitumista ennen kaikkea paikalliseen, palestiinalaiseen yhteiskuntaan niin kielen kuin myös kulttuurin ja yhteisen paikallishistorian myötä. Yhdistäväksi, kantavaksi tekijäksi on muodostunut jaettu tulkinta ympäröivästä todellisuudesta ja sen haitallisista vaikutuksista alueen alkuperäisiin asukkaisiin, joihin myös kristityt lukeutuvat.

Kolmas esimerkki palestiinalaisten kristittyjen näkökulmasta on akateeminen palestiinalainen vapautuksen teologia.³⁰ Naim Ateekin (s.1937) vuonna 1989 ilmestynyt kirja *Justice and Only Justice* edustaa ensimmäistä pyrkimystä luoda palestiinalaista vapautuksen teologiaa akateemisessa kontekstissa. Aiempien esimerkkien tavoin myös Ateekin kirjan sisällöt toimivat suunnan näyttäjänä paikallisille palestiinalaisille kristityille, mutta samalla ne tekevät näkyviksi heidän historiaansa, kokemuksiaan ja tarpeitaan muille yleisöille niin lähellä kuin kaukana; eräs Ateekin merkittävä keskustelukumppani oli hiljattain menehtynyt juutalaista vapautuksen teologiaa luonut Marc H. Ellis.³¹ Aivan erityisesti Ateekia motivoi hänen tilannearviionsa siitä, että paikalliset palestiinalaiset kristityt tarvitsevat kipeästi omaa eli palestiinalaisten itsensä tekemää ja heidän omaan tilanteeseensa tarkoitettua teologista reflektiota. Tämä reflektio kattaa raamatuntulkintaan liittyviä kysymyksiä mukaan lukien sen sisältämät lupaukset maasta; palestiinalaisten tarpeen saada sekä oikeutta että armoa; rauhan edistämisen ja väkivallattomuuteen sitoutumisen kirkon välttämättöminä tehtävinä; sekä visioita tulevasta ja vetoituksen oikeudenmukaisuuden puolesta.³²

Ateekin ohella kansainvälisen profiilinsa ja kirjallisen tuotantonsa puolesta akateemisesti tunnetuin palestiinalainen teologi on luterilainen Mitri Raheb (s. 1961), mutta myös monet muut palestiinalaiset ovat sittemmin kirjoittaneet aihepiiristä akateemisia ja yleistajuisia julkaisuja.³³ Lisäksi palestiinalaiset teologit, kirkolliset johtajat sekä aktiiviset maallikot ovat laatineet myös yhteisiä teologisia julkaisuja. Näistä tunnetuin on vuonna 2009 julkaistu, maallikkolähtöinen *Kairos Palestiina* -dokumentti.³⁴

Palestiinalaisen vapautuksen teologian keskiössä ovat palestiinalaiset, jotka elävät nakban ja naksan moninaisten seurauksien kanssa ja toivovat elämäänsä oikeudenmukaisuutta, vapautta ja rauhaa. Vaikka diskurssi ammentaa raamatullisista utopioista – oikeudenmukaisuudesta sorretuille, vapaudesta vangituille ja kokonaisvaltaisesta rauhasta, jossa kaikkien alueen asukkaiden ihmisoikeudet toteutuisivat ja jokaisella olisi yltäkyläinen elämä – palestiinalaiset kristityt katsovat odotustensa olevan kohtuullisia ja asettuvan hyvin konkreettisesti linjaan kansainvälisen yhteisön julkilausuttujen tavoitteiden kanssa. Toisin sanoen he katsovat, että edellä mainituista oikeudenmukaisuudesta, vapaudesta ja rauhasta voisi tulla poliittista todellisuutta kahden valtion ratkaisun myötä. Koska miehitys sortojärjestelmänä vaikuttaa myös sortajaan, palestiinalaisten vapautuksen teologiien mukaan oikeudenmukainen rauha merkitsee vapautusta paitsi palestiinalaisille, myös israelilaisille.³⁵ Omassa yhteiskunnassaan ja myös laajemmin Lähi-idän kontekstissa he puhuvat painokkaasti uskonnollista ääriajattelua vastaan ja puolustavat demokraattisen ja sekulaarin valtion sekä toimivan kansalaisyhteiskunnan hyötyjä kaikille.³⁶

Edellä kuvaamamme palestiinalaisten kristittyjen yhteinen viesti on dokumentoitavissa viimeistään 1980-luvun loppupuolelta alkaen aina tähän päivään saakka (1) elämäntarinoissa, joissa palestiinalaiset kristityt kirjoittavat paikallisten kristittyjen historiaa osaksi palestiinalaisten historiaa, (2) paikallisten kirkkojen yhteisissä lausunnoissa, joissa kirkkojen johtajat ottavat kantaa ajantasaisiin tapahtumiin ja ohjeistavat kristittyjä lähellä ja kaukana sekä (3) teologisissa kirjoituksissa ja puheenvuoroissa, joissa akateemisesti kouluttautuneet palestiinalaiset vapautuksen teologit argumentoivat teologisesti ja poliittisesti kestävän, rauhanomaisen ja jokaisen yksilön perus- ja ihmisoikeuksia kunnioittavan ratkaisun puolesta Israelin ja palestiinalaisten väliseen konfliktiin. Näiden erilaisten lähteiden pohjalta hahmottuu paitsi jaettu kokemusmaailma, myös yhteinen viesti. Julkaistujen lähteiden takana on omissa yhteisöissään ja palestiinalaisessa yhteiskunnassa aktiivisia ja vaikutusvaltaisia yksilöitä. Samalla ei-arabiankieliset kirjalliset lähteet muistuttavat myös siitä, että palestiinalaiset kristityt ovat viestillään pyrkineet tavoittamaan myös kansainvälisiä yleisöjä – erityisesti länsimaiden kristittyjä – ja vakuuttamaan heidät siitä, että rauha ja oikeudenmukaisuus israelilaisten ja palestiinalaisten kesken ovat paitsi mahdollisia, myös kristillisen arvomaailman mukaisia ratkaisuja alueen pitkittyneisiin ongelmiin.

Palestiinalaisten kristittyjen puheenvuorot voidaan ymmärtää osaksi kontekstuaalisen teologian traditiota, jossa teologiaa tehdään tietoisesti vuorovaikutuksessa omaan, elettyyn arkitodellisuuteen ja ympäröivään yhteiskuntaan. Usein kontekstuaalisella teologialla on suuri merkitys kyseisessä kontekstissa asuville kristityille, joita varten se on syntynyt, mutta teologinen ilmaisu ja diskurssi noudattavat silti muotoja, jotka ovat ymmärrettäviä globaalin teologian asiayhteyksissä.³⁷ Ei näin ollen ole yllättävää, että palestiinalaisten kristittyjen viesti on vastaanotettu positiivisesti maailmanlaajuisissa kirkkoliitoissa, joissa on mukana paljon muitakin globaalin etelän kirkkoja, jotka ovat muovanneet oman tapansa luoda itselleen mielekästä ja usein yhteiskunnallisesti kantaaottavaa teologiaa.³⁸ Toisen maailmansodan jälkeen syntyneiden kirkkoliittojen taustalla vaikuttavat pyrkimykset purkaa lähetystyön synnyttämiä kolonialistisia rakenteita, luoda tasavertaisempaa kumppanuutta ja vahvistaa sosiaalista oikeudenmukaisuutta paikallisesti ja kansainvälisesti. Tämänkaltaiset pyrkimykset sopivat hyvin yhteen paikallisen palestiinalaisen teologian kanssa.

Toisaalta, koska palestiinalaisen teologian konteksti ja päämäärät ovat näkyvästi poliittisia, paikallisten kristittyjen puheenvuoroja voidaan lähestyä myös vaikuttamistyönä, jonka pyrkimyksenä on sitouttaa yleisöjään niin paikallisesti kuin myös maailmanlaajuisesti poliittiseen, rauhanomaiseen ja kestävään ratkaisuun sekä puolustaa kansainvälisen yhteisön tukemaa kahden valtion ratkaisua. Paikallisesti tällaisen vaikuttamistyön merkitys on erittäin suuri, sillä rauhanomainen ratkaisu israelilaisten ja palestiinalaisten välillä edellyttää myös laajaa kannatusta paikallisten keskuudessa. Samalla juuri se, että palestiinalaisten kristittyjen tekemä teologia linkittyy vaikuttamistyöhön poliittisen ratkaisun puolesta, on tuottanut sille vastustajia ja kriitikoita erityisesti länsimaalaisen kristillisyyden piirissä huomattavasti enemmän kuin kontekstuaalisille teologioille yleensä. Tietoisuus tästä vastustuksesta ja kontaktit kriitikoiden kanssa ovat muovanneet palestiinalaisten kristittyjen puheenvuoroja ja heidän yhteistä viestiään siinä määrin, että niitä on vaikea täysin ymmärtää tuntematta tätä laajempaa kontekstia, jolla on omat kytköksensä kolonialismin historiaan.

Palestiinalaiset kristityt kolonialismin muovaamassa nykyisyydessä

1990- ja 2000-luvuilla Israelin ja palestiinalaisalueiden tilanteesta keskusteltiin pääasiassa rauhanprosessin puitteissa eli Israelin miehityksenä, jonka purkaminen johtaisi kahden valtion ratkaisuun. Tämä diskurssi heijastuu myös palestiinalaisten kristittyjen puheenvuoroissa, vaikka palestiinalaisille alueen lähihistoria – sekä sionismin ideologia että konkreettinen asuttamispolitiikka – on ymmärrettävästi näyttäytynyt laajemmin osana eurooppalaisen kolonialismin historiaa.³⁹ 2010- ja edelleen 2020-luvulla eurooppalaisen kolonialismin historia on vakiintunut keskeiseksi viitekehyyksi myös länsimaisessa Israelin ja Palestiinan tutkimuksessa. Kolonialismin muodoista erityisesti asuttajakolonialismin (engl. *settler colonialism*) katsotaan sopivan historiallisen Palestiinan kolonisaation kuvaamiseen.⁴⁰ Asuttajakolonialismilla tarkoitetaan jollekin alueelle kohdistuvaa muuttoliikettä, jonka tavoitteena on kotouttaa alueelle uudisasukkaita perustamalla heille siirtokuntia ja samalla syrjäyttää alueen alkuperäisväestö. Tämä tulkintaviitekehys auttaa ymmärtämään jo maailmansotien välisenä aikana Palestiinan brittiläiselle mandaattialueelle suuntautunutta juutalaisten muuttoliikettä, mutta myös myöhempiä kehityskulkuja sekä Israelin valtion sisällä että sen miehittämällä alueella, joista Israel pyrkii edelleen vahvistamaan otettaan muun muassa siirtokuntia rakentamalla ja niihin siviiliväestöä asuttamalla.⁴¹ Palestiinalaisista teologeista asuttajakolonialismin käsitettä ja sen viimeaikaista suosiota on hyödyntänyt ainakin Mitri Raheb.⁴²

Kolonialismin paradigman suosiota selittää epäilemättä havahtuminen rauhanprosessin epäonnistumiseen myös lännessä. Alati laajeneva Israelin siirtokuntapolitiikka on tehnyt kahden valtion malliin perustuvan poliittisen ratkaisun miltei mahdottomaksi ja koko Israel-Palestiinan alue vastaakin nykyisin lähinnä yhden valtion todellisuutta, jota Israel pitää hallussaan.⁴³ Samalla, kun asuttajakolonialismi näyttää selitysvoimaisena tulkintamallina, sen tilannekuva tekee kestävän ja oikeudenmukaisen poliittisen ratkaisun tavoittelusta entistä haastavampaa. Siinä, missä miehitystä käsiteltiin purettavissa olevana asiaintilana, kolonialismin muodoista juuri asuttajakolonialismin purkamisesta ei juurikaan ole onnistuneita ennakkotapauksia, sillä asuttajat ovat yleensä saapuneet alueelle jäädäkseen.⁴⁴ Tässä mielessä paradigman näköalattomuus sopii yhteen paikallisten parissa vallitsevan toivottoman olotilan kanssa: vaikka rauhanprosessiin ei enää uskottaisi, rau-

hantyyötä tekevät vaikuttajat haluavat silti pitää siitä kiinni, jos parempaakaan vaihtoehtoa ei ole näköpiirissä.⁴⁵

Myös paikallisten palestiinalaisten kristittyjen tilannetta tarkasteltiin vielä vuosituhannen taitteessa suhteellisen toiveikkaasti kirkkojen välisten valtarakenteiden purkamisen ja purkautumisen viitekehyksessä. Esimerkiksi Melanie May, joka on koonnut yhteen Jerusalemin kirkkojen johtajien lausuntoja vuosilta 1988–2008, katsoo lausuntojen kuvastavan paitsi ensimmäisen intifadan vaikutuksia palestiinalaisiin, myös paikallisten kirkkojen johdon dekolonisaatiota eli alkuperäistymistä (engl. *indigenization*). May kuvaa prosessin alkaneen paikallisessa evankelisluterilaisessa kirkossa vuonna 1979, kun sen johtoon valittiin ensimmäistä kertaa palestiinalainen piispa. 1980-luvulla myös anglikaani- ja roomalaiskatolisessa kirkossa johtoon nousivat paikalliset, palestiinalaiset papit.⁴⁶ Vaikka nämä tapahtumat ja Mayn tulkinta pitävät paikkansa, ei dekolonialisaatio ole prosessi, joka etenisi millään vääjäämättömällä tavalla kohti paikallisten kasvavaa itsemääräämisoikeutta. Sen sijaan kyse on haavoittuvaisista ja epävarmoista kehityskuluista, jotka kohtaavat aina myös vastustusta ja voivat taantua, epäonnistua tai joutua arvaamattomiin suuntiin.

Paikallisten kirkkojen johdon alkuperäistymisestä puhuttaessa on huomattava, että alueen suurimmassa eli kreikkalaisortodoksisessa kirkossa paikallisten pappien eteneminen kirkollisessa hierarkiassa on yhä mahdotonta.⁴⁷ Palestiinalaisen Michel Sabbah'n palveltua roomalaiskatolisen kirkon patriarkkana vuosina 1987–2008 ei kirkon johdossa ole toistaiseksi nähty toista palestiinalaista.⁴⁸ Myös ne protestanttiset tai evankelikaaliset kirkot, joissa kirkollinen hierarkia on kevyintä ja vastaavasti alkuperäistymisprosessi on pisimmällä, ovat yhä tänäkin päivänä taloudellisesti varsin riippuvaisia läntisistä kumppanuuskirkoistaan. Nämä seikat muistuttavat siitä, että vaikka palestiinalaiset kristityt elävät muiden palestiinalaisten tavoin Israelin asuttajakolonialismin leimaamassa nykykontekstissa, on myös palestiinalainen kristillisuus vielä monin tavoin kolonisoitua myös alueelle kohdistuneiden ulkopuolisten intressien myötä, mukaan lukien läntisten kristittyjen näkemykset alueen tulevaisuudesta.

Palestiinalaisten kristittyjen viesti on kohdannut voimakasta torjuntaa niissä kristillisissä piireissä, joissa Israelin valtion tukemisen katsotaan olevan kristityn velvollisuus eli joissa niin kutsuttu kristillinen sionismi elää vahvana.⁴⁹ Vaikka vain harva kirkko sitoutuu kristilliseen sionismiin virallisesti, aatetta esiintyy silti laajalti eri kirkkokunnissa erityisesti Yhdysvalto-

jen evankelikaalien parissa mutta myös palestiinalaisten kirkkojen kumppanuuskirkoissa.⁵⁰ Usein kristityt sionistit alleviivaavat palestiinalaisten kristittyjen toimijuuden ja teologian poliittisuutta ja katsovat poliittisen sitoutuneisuuden syövän puhujien hengellistä uskottavuutta. Palestiinalaiset kirkkojen johtajat ja koulutetut teologit nähdään mieluumminkin eliittinä ja siten osana poliittista korruptoitunutta peliä, ei yhteisöjensä aitoina edustajina ja puolestapuhujina. Toisaalta (kristillisen) sionismin poliittisia yhteyksiä esimerkiksi nationalismin tai kolonialismin historiaan tai nykyisten valta-asetelmien oikeuttamiseen ei tunnusteta; mikäli juutalaisten muuttoliike historiallisen Palestiinan alueelle tulkitaan heidän paluukseen maahan, joka raamatullis-historiallisiin perusteisiin jo kuuluu heille, ei maa-alueiden ja resurssien haltuunotossa tai paikallisväestön kaltoinkohtelussa ole tällä logiikalla välttämättä mitään kyseenalaista.⁵¹ Israelin ja Palestiinan tilannetta ulkopuolelta seuraava kristitty sionisti voi kokea Israelin sotilaallista menestymistä seurattessaan tyytyväisyyttä, eikä muistutus miehityksen alla kärsivästä palestiinalaisesta kanssakristitystä herätä myötätuntoa.⁵²

Hyvin pienen ja varsin omaleimaisen aatetta ilmentävän ryhmän muodostavat myös palestiinalaiset kristityt sionistit, joita vaikuttaa Israelissa sekä palestiinalaisalueilla amerikkalaisen evankelikaalisen lähetystyön seurauksena.⁵³ Nämä paikalliset kristityt katsovat, että Israelin miehitys suojelee heitä palestiinalaisten muslimien vainoilta, ja selittävät kristittyjen maastamuuton johtuvan palestiinalaishallinnosta, jonka he väittävät olevan islamistinen.⁵⁴ Heidän puheenvuoronsa vievät uskottavuutta itsenäisen Palestiinan valtion tulevaisuudelta, eivätkä he ylipäänsä asetu tukemaan poliittista muutosta alueella vaan pyrkivät oikeuttamaan Israelin pitkittyneen miehityksen.⁵⁵ Länsimaalaiset kristilliset sionistit, jotka etsivät perusteita tukea Israelia, nostavat ymmärrettävästi esiin tällaisten palestiinalaisten kristittyjen kertomuksia.⁵⁶ Heidän kertomuksensa sisältävät tyypillisesti monenlaisia käänteitä ja vaarantuntua, ja ne eroavat edellä kuvaamistamme palestiinalaiskristittyjen elämäntarinoista sikäli, että painopiste on yksilöiden erikoisissa kohtaloissa, ei niinkään yksilön tarinan avulla kerrottavassa yhteisön kokemusmaailmassa.

Palestiinalainen kristillinen sionismi on hyvin marginaalinen ilmiö palestiinalaisten kristittyjen keskuudessa: se rajautuu palestiinalaisten evankelikaalisten kristittyjen piireihin, jotka ovat verraten pienet. Tämän takia sitä ei ole juurikaan tutkittu. Tristan Sturm ja Seth Frantzman esittelevät ilmiön palestiinalaisesta yhteiskunnasta löytyvänä kurioositeettina, joka muistuttaa, miten identiteetit voivat olla yllättäviä ja epäloogisia ja niissä voi sulautua

yhteen kaikenlaista, minkä ajattelisi olevan yhteen sovittamatonta.⁵⁷ Kriittisemmän lähestymistavan tarjoavat brittiläis-palestiinalaiset veljekset Jack ja Samuel Munayer arabiankielisessä julkaisussaan, jossa he kuvaavat ilmiötä ja tulkitsevat sitä ”sisäisen kolonialismin” käsitteen avulla. Sisäisellä kolonialismilla Munayerit viittaavat sellaisiin kolonialistisiin rakenteisiin, joita paikalliset sorronalaiset ihmiset käyttävät omaa yhteisöään vastaan mutta itselleen eduksi, ja joissa kolonisoitu osapuoli ikään kuin omaksuu itseensä kolonisoivan osapuolen piirteitä.⁵⁸ Analyysi muistuttaa, kuinka paitsi Israel, myös läntiset kristilliset piirit on nähtävä kolonisoivina osapuolina.

Palestiinalainen kristillinen sionismi sopii kuvaukseen, jossa palestiinalaiskristityt ovat omaksuneet läntisten evankelikaalien näkemykset osaksi omaa identiteettiään ja saaneet siten säilytettyä hyvät suhteet heihin.⁵⁹ Laajemman kontekstin tarjoaa Mitri Raheb kirjassaan *The Politics of Persecution*, jossa hän kuvaa sitä, miten pyrkimykset sijoittaa kristityt palestiinalaisen yhteiskunnan marginaaliin liittyy lännen kolonialistiseen projektiin: Lähi-idän alkuperäiset, paikalliset kristityt on haluttu nähdä avun tarpeessa olevina ja nimenomaan heihin apua kohdistamalla on myötävaikutettu siihen, että kristityt yhteisöt eristäytyisivät vähemmistöasemaan omassa yhteiskunnassaan (engl. *minoritization*).⁶⁰ Rahebin kuvaama historia muistuttaa niistä riskeistä, joita on liittynyt ja yhä liittyy yhteistyöhön ja riippuvaisuuksiin paikallisten ja lännen välillä – ja ylipäänsä paikallisten tarpeeseen hakea näkyvyyttä tai suosiota lännen kristittyjen silmissä.⁶¹

Läntisen hyväksynnän ja huomion herättäminen on ollut palestiinalaisille teologeille tärkeää heidän pyrkiessään tekemään mahdollisimman tehokasta vaikuttamistyötä kansainvälisesti ja parantamaan palestiinalaisten asemaa teologisen keskustelun kautta. Tämä heijastelee niitä globaaleja valtasuhteita, joissa läntisillä kristityillä on usein enemmän vaikutusmahdollisuuksia ja poliittista sanavaltaa kuin esimerkiksi palestiinalaisilla kristityillä – myös Israelin ja Palestiinan tilanteesta puhuttaessa. Toisessa viimeaikaisessa julkaisussa John ja Samuel Munayer tarttuvat palestiinalaiseen vapautuksen teologiaan sisäänkirjoitettuihin kolonialistisiin piirteisiin. He haastavat aiempien sukupolvien palestiinalaisia vapautuksen teologeja katsomalla palestiinalaisen vapautuksen teologian sisältävän aineksia, jotka ovat linjassa lähinnä läntisen akateemisen teologian tekemisen kanssa – esimerkiksi juuri tarjotessaan vaihtoehdon lännessä suosituille kristilliselle sionismille. Munayerien mukaan palestiinalainen vapautuksen teologia on toistanut eu-

Kuva 1. Pyhä Yrjö vapauttajana. Pyhä Yrjö murskaa Länsirantaa ympäröivän muurin. Sijaitsee Pyhän Yrjön luostarissa Al-Khaderin kylässä. © Elizabeth Marteiijn.

rooppalaista akateemisen teologian tekemisen tapaa ja kaipaa dekolonisointia kuten Palestiina itse.⁶²

Munayerien artikkelin rakentava argumentti liittyy niiden paikallisesta kokemusmaailmasta ja eletystä uskonnollisuudesta kumpuavien resurssien kartoittamiseen, joista voisi tulevaisuudessa tehdä paikallisia edustavaa ja heitä palvelevaa vapautuksen teologiaa. He nostavat esille esimerkiksi palestiinalaiseen kansalliseen identiteettiin liittyviä yhteisiä teemoja tai perinteisen palestiinalaisen eletyn uskonnollisuuden elementtejä, jotka yhdistävät niin kristittyjä kuin muslimeita.⁶³ Eräs tällainen esimerkki on Pyhä Yrjö (Saint George), jota palestiinalaiset kristityt pitävät suojeluspyhimyksenään ja jota toisinaan kutsutaan arabiaksi al-Khaderiksi. Al-Khaderin nimellä tunnetaan myös myyttinen viisaan hahmo, johon muslimioppineet katsovat viitattavan myös Koraanissa.⁶⁴ Näiden hahmojen paikallisen assimilaation myötä Pyhän Yrjön/al-Khaderin kunnioituksesta on tullut yhteistä palestiinalaisille kristityille ja muslimille. Lähihistorian miehityksen, aluevaltauksien ja valtiollisen väkivallan kontekstissa hahmosta on kehittynyt uusia, paikallisia kertomuksia, joissa hänen kuvataan esimerkiksi suojelleen palestiinalaiskyliä kuuden päivän sodassa tai intifadan aikana. Pyhän Yrjön/al-Khaderin hahmossa yhdistyvät palestiinalaisen vapautuksen teologian keskeiset teemat – kuuluminen, todistaminen, vapautus ja sisukkuus – sekä palestiinalaisten kristittyjen ja muslimien ruohonjuuritason yhteiselo ja kansanvastarinnan symboliikka.⁶⁵

Mikäli tarkastellaan palestiinalaisen vapautuksen teologian kehittymistä 1980-luvulta tähän päivään, projekti näyttäätytty kiistatta osana kolonialistisia rakenteita ainakin sikäli, että sitä on pitkälti kehitetty ulkopuolisen avun varassa ja – kuten Munayerit huomauttavat – usein myös ulkopuolisille yleisöille. Toisaalta on syytä muistaa, että protestanttisten kristittyjen tapauksessa kristillinen sionismi on keskeinen osa heihin kohdistunutta vallankäyttöä ja monet protestanttisen taustan omaavat palestiinalaiset teologit ovat käyneet pitkän prosessin vapautuakseen kumppanuuskirkkoissaan kohtamastaan kristillisen sionismin perinnöstä ja sen vaikutusvallasta.⁶⁶ Edelleen esimerkiksi Betlehemin seudulla tai Jerusalemissa asuvat palestiinalaiskristityt eivät voi välttyä kohtaamasta turisteja, joiden matkaa motivoi kristillisen sionismin värittävä maailmankuva. Näin ollen ei ole ihme, jos tällaiset kohtaamiset heijastuvat ja muovaavat paikallisten itseilmaisua. Protestanttisen kristillisyyden ulkopuolella katolisen tai ortodoksisten kirkkojen tapauksissa sen sijaan kirkkojen omat ylikansalliset hierarkiat haastavat edelleen paikallisten kristittyjen toimijuutta. Pohjoisella Länsirannalla pienissä kylis-

sä turismin ulottumattomissa ei ehkä olla kuultu kristillisestä sionismista tai sen vastustamisesta. Sen sijaan siellä odotetaan uusia katolisen kirkon entisen patriarkan Sabbah'n tai ortodoksisen kirkon arkkipiispan Atallah Hannan kaltaisia hengellisiä johtajia, jotka puhuisivat painokkaasti palestiinalaisten kansallisen ja uskonnollisen itsemääräämisoikeuden puolesta.⁶⁷

Seuraavan kolmen tapausesimerkin avulla kuvailemme tilanteita, joissa palestiinalaiset kristityt taistelevat oman äänensä, historiansa ja paikallisuutensa tunnustamisen puolesta tasapainoillen erilaisten valtarakenteiden lomassa. Kaikki kolme tapausesimerkkiä sijoittuvat 7. lokakuuta 2023 jälkeiseen aikaan ja tuovat edellä kuvaamamme lähihistorian lähemmäs lukijaamme. Ne eivät esitä ratkaisuja alueen tilanteeseen, vaan kutsuvat lukijaamme hahmotamaan sitä todellisuutta, jossa palestiinalaiset kristityt elävät ja toimivat.⁶⁸

Jerusalemien kirkkojen johtajien jouluvierailu: diplomatiaa ja sodankäyntiä mediassa

Maanantaina 18. joulukuuta 2023 joukko Jerusalemien kirkkojen johtajia koontui yhteen. Tapaamisesta koostetun lyhyen tiedotteen mukaan kokouksissa vahvistettiin yhteisesti sovittu linjaus vaatimattomasta joulunvietosta solidaarisuudenosoituksena Gazassa kärsiviä palestiinalaisia kohtaan. Kuten usein aiemminkin kirkkojen johtajat sopivat laativansa yhteisen joulukirjeen "ilmentääkseen toivoa, rauhaa ja hengellistä yhteyttä". Lisäksi he päättivät vierailusta Israelin presidentin luo ja määrittivät sen tavoitteeksi välittömän tulitauon vaatimisen Gazaan.⁶⁹ Saman viikon torstaina 21. joulukuuta Jerusalemien kirkkojen johtajat julkaisivat lausunnon toteutuneesta vierailusta. Lausunnossa kuvattiin pääasiassa patriarkka Theophilos III:n puheen sisältöjä ja toistettiin vierailun keskeisin tavoite.⁷⁰

Torstaina 21. joulukuuta julkaistiin myös Israelin ulkoministeriön lehdistötiedote koskien pyhän maan kirkollisten johtajien vierailua presidentin luona. Tiedote kuvasi pääasiassa presidentti Herzogin vierailleen pitämää puhetta, josta välittyy käsitys vahvasta samanmielisyydestä ja yhteenkuuluvuuden tunteesta läsnäolijoiden kesken. Herzog liittyi kirkkojen johtajien toiveeseen rauhasta tulevan vuoden aikana. Lisäksi hän rinnasti Hamasin 7. lokakuuta toteuttaman hyökkäyksen kauheudet niihin kauheuksiin, joita myös kristityt pyhällä maalla kokevat. Tiedotteessa lainatussa puheessaan hän toteaa:

Ongelmamme – meidän kaikkien yhteinen ongelma – on ekstremistinen, fundamentalistinen islam, joka ei sovi yhteen sen enempää teidän kuin meidänkään kanssamme. Se on pahan valtakunnan ilmaisu, joka leviää Teheranista ja nojaa jihadistiseen ideologiaan, joka meidän on yhdessä hävitettävä. Se on johtanut meidät tähän meneillään olevaan sotaan.⁷¹

Herzog liittää uskonnollisen ääriajattelun ja terrorin yksinomaan islamiin, vaikka alueen kristittyihin kohdistuneet ja viime aikoina lisääntyneet terroristiset teot ovat olleet ekstremististen juutalaisten tekemiä, ja vastaavia tekoja on kohdistunut myös muslimeihin pyhillä paikoilla.⁷² Sen sijaan alueen kristityt ovatkin aktiivisesti painottaneet, että uskonnollinen ääriajattelu uhkaa alueen tulevaisuutta ja sitä vastaan on taisteltava islamin lisäksi myös juutalaisuuden ja kristinuskon piirissä. Merkillepantavaa on se, miten Herzog asemoi alueen kristityt omalle puolelleen esiintymällä yhtäältä paikallisten kristillisten yhteisöjen suojelijana ja toisaalta ylipäänsä hyvän ja moraalisen edustajana. Juutalaisten ja kristittyjen asemointia samalle puolelle tukee lehdistötiedotteen mukana julkaistu valokuva presidentti Herzogista avustajineen ja vieraineen, jota jaettiin myös presidentin sosiaalisen median tileillä ja joka levisi mediassa laajalti.

Lokakuussa 2023 tapahtuneeseen Hamasin hyökkäykseen ja sen jälkeiseen Israelin operaatioon liittyvä mediasodankäynti on ollut aiempaa voimakkaampaa niin israelilaisessa, palestiinalaisessa kuin myös kansainvälisessä mediassa.⁷³ Israelin ulkoministeriön Jerusalemin kirkkojen johtajien vierailuun liittyvä tiedotus ei ole tästä kontekstista irrallista. Israelin presidenttinä Herzog luonnollisesti katsoo ja tulkitsee tapahtumia kansalaistensa näkökulmasta – johdonmukaisesti hän toimii näin myös Jerusalemin kirkkojen johtajien seurassa ja siitä viestiessään. Yksipuolinen viestintä välitti kuitenkin vaikutelman siitä, että myös Jerusalemin kirkolliset johtajat jakaisivat Israelin tulkinnan meneillään olevasta eskalaatiosta. Heidän vaatimuksensa tulitauosta ohitetaan ja ainoana syynä tapahtumiin pidetään ekstremististä islamia.

Presidentti Herzogin puheen viesti kohdistui mahdollisesti useampaankin suuntaan. Viestin sisältö on linjassa sellaisten näkemysten kanssa, joissa Israelin ja Palestiinan konflikti uskonnollistetaan eikä kristittyjen katsota olevan todellinen osa palestiinalaista yhteiskuntaa vaan jossain juutalaisten ja muslimien ”välissä”. Näkemykset ovat monin tavoin yhteensovittamattomissa palestiinalaisten kristittyjen itseymmärryksen kanssa, mistä todistaa

tapahtuman provosoima kriittinen reaktio sosiaalisen median alustoilla palestiinalaisten kristittyjen parissa. Paikallisten kristittyjen kritiikin kohteeksi valikoituivat ennen kaikkea heidän omat johtajansa. ”Teidän rauhanne on meidän kansamme helvetti”, eräs kristitty palestiinalainen nuori aikuinen kirjoitti jakaessaan jo samana päivänä eteenpäin kuvaa Israelin presidentistä Jerusalemin kirkkojen johtajien ympäröimänä sosiaalisessa mediassa.⁷⁴ Vierailusta välittynyt mielikuva saattoi monet paikalliset kristityt tilanteeseen, jossa heidän oli valittava, seisovatko he kuuliaisina ja vaitonaisina yhteisöjensä johtajien alaisuudessa Herzogin vastaanotolla vai ilmaisevat solidarisuutta Gazassa kärsiviä kansansa jäseniä kohtaan.

Lauantaina 23. joulukuuta Jerusalemin kirkkojen johtajat julkaisivat sosiaalisessa mediassa jaettavaksi tarkoitettua lehdistötiedotteen ottaakseen kantaa syntyneeseen kohuun.⁷⁵ He painottivat, että vierailu Herzogin luona ei liittynyt kausitervehdysten vaihtamiseen vaan heidän tavoitteenaan oli maailmanlaajuisen kirkollisen viestin välittäminen eli vaatimus verenvuodatuksen lopettamisesta Gazassa välittömästi. Lisäksi kirkkojen johtajat toivat vierailulla esiin siviilien syvän ahdingon ja ottivat kantaa lisääntyneisiin liikkumisrajoituksiin Länsirannalla. Tiedotteessa he kritisoivat israelilaisten medialähteiden tapaa esittää vierailu siten, että sen pääasiat sivuutettiin, mutta nuhtelivat myös niitä palestiinalaisia sosiaalisen median vaikuttajia, jotka ottivat israelilaismedioiden esitystavan kritiikittä vastaan ja jakamalla viestiä eteenpäin vahvistivat vierailusta syntyneitä vääristyneitä kuvia. Toistettuaan edelleen vierailunsa perimmäisen tavoitteen Jerusalemin kirkkojen johtajat linjasivat, että ”kaikki näiden puitteiden ulkopuolella käytävä keskustelu edustaa ainoastaan pyrkimystä tahrata kuvaa kristityistä ja kirkoista”.⁷⁶

Jerusalemin kirkkojen johtajien vierailun synnyttämän kohun ja siihen kohdistuneen kritiikin taustalla voidaan nähdä palestiinalaisten pettyminen diplomaattisiin keinoihin ja niiden tehottomuuteen kuluneiden vuosikymmenten aikana. Tapaus ilmentää vallitsevia jännitteitä väkivaltaisen ja väkivallattoman vastarinnan välillä, joista jälkimmäisen puolustaminen käy jatkuvasti vaikeammaksi vallitsevissa poliittisissa oloissa. Samalla tapaus muistuttaa palestiinalaisen yhteiskunnan eriarvoistumisesta ja sisäisestä polarisaatiosta: joidenkin palestiinalaisten yhteisöjen etuoikeutetuilla ja arvovaltaisilla jäsenillä on täysin poikkeukselliset toimintamahdollisuudet jo yksin siinä, että he saavat puhutella Israelin presidenttiä. Valtaväestön ei välttämättä ole helppo samastua tällaisiin johtajiin ja luottaa heidän edustavan itseään suljettujen ovien takana. Tämän kaltaiset tapahtumat altista-

vat kirkkojen johtajat vastaavalle kritiikille, jota palestiinalaiset ovat pitkään kohdistaneet sekä kansainväliseen yhteisöön että palestiinalaishallintoon, ja voivat siten kasvattaa kuilua yhteisön johtajien ja jäsenten välillä.

Valituksen liturgia Betlehemissä: palestiinalaiset kristityt “elävinä kivinä”

Vuonna 2023 joulunviettoon valmistauduttiin Länsirannalla hyvin poikkeuksellisella tavalla: turismin tyrehtyminen palestiinalaisalueilla ei ole tavatonta,

Kuva 2. Betlehemin luterilaisen kirkon jouluseimi vuonna 2023 sai inspiraationsa Gazan tapahtumista. Keffiyeh-huiviin kiedottu Jeesus-lapsi on syntynyt raunioiden keskelle. © Munther Isaac.

mutta ensimmäistä kertaa sitten vuoden 1948 palestiinalaiset eivät valaisseet joulukuusiaan kaupungeissa osoittaakseen solidaarisuutta Gazassa kärsiviä kohtaan. Erityisesti tämä näkyi Jeesuksen syntymäkaupungissa Betlehemissä, joka on vuosisatojen ajan ollut kristittyjen keskeinen pyhiinvaelluskohde ja vähintään mielikuvissa tuttu paikka kaikille maailman kristityille.

Tavallisesti kansainvälisten vieraiden vastaanottaminen tarjoaa paikallisille kristityille mahdollisuuden kertoa elämästään ja kokemuksistaan miehityksen alla. Historiallisten monumenttien ohella palestiinalaiset kristityt kutsuvatkin pyhiinvaeltajia tutustumaan pyhän maan ”eläviin kiviin”. Viime joulun alla ajankohdalle tyypillisen iloisen ja näkyvän juhlinnan sijaan paikalliset kristityt loivat tilanteeseensa sopivampia ilmaisumuotoja joulun sanomalle. Yhden esimerkin tarjosi adventin aikana Betlehemin luterilaisen kirkon alttarille ilmestynyt jouluseimi. Seimessä palestiinalaiseen kefiyeh-huviin puettu Jeesus-lapsi on syntynyt tallin sijaan Gazan pommitettujen raunioiden keskelle.

Betlehemin luterilaisen seurakunnan kirkkoherra Munther Isaacin viesti ”Kristuksesta raunioiden alla” muistutti meneillään olevasta kärsimyksestä Jeesuksen synnyinseudulla ja piirsi yhtymäkohtia monelle tutun joulukertomuksen ja erityisesti Gazan palestiinalaisten nykyhetken välillä. Paikallisille kristityille asetelma kuvasti surua ja huolta siitä, mitä Gazassa tapahtuu. Kuva seimestä levisi sekä sosiaalisen että perinteisen median alustoilla laajasti muualle kristilliseen maailmaan.

23. joulukuuta Isaac piti Betlehemin kirkossa englanninkielisen jumalanpalveluksen, jonka hän nimesi valituksen liturgiaksi. Jumalanpalveluksessa paikallinen yhdistyi globaaliin, kun mukaan kutsuttiin etäyhteyksien kautta ihmisiä eri puolilta maailmaa. Sisältöjen puolesta jumalanpalvelus vaikutti olevan suunnattu erityisesti alueen ulkopuolella eläville: Isaac saarnasi Gazan tapahtumista ja läntisen maailman, kirkkojen ja kristittyjen hiljaisuudesta niiden edessä. Hänen mukaansa kansanmurhan edessä vaiti pysyneet kristityt ovat saattaneet itsensä osasyllisiksi tapahtuneeseen, ja hän pohti, miten läntinen kristikunta voi koskaan selvittää siitä moraaliseen rappiosta, johon se on itsensä hiljaisuudellaan ajanut. Samalla Isaac problematisoi joulunviettoon liittyvää asetelmaa: kristityt maat mahdollistavat Gazassa käydyn sodan ja, kun joulun lapsen synnyinseuduilla joulun on peruttu, länsimaissa juhlietaan rauhan ja yltäkylläisyyden keskellä.⁷⁷

Isaacin paikalliselle ja kansainväliselle seurakunnalleen pitämä jumalanpalvelus pyrki vaikuttamaan asianosaisten ohella erityisesti ulkopuolisiin.

Vaikka asiayhteys on tavanomaista synkempi, toiminnassa heijastuu palestiinalaisen vapautuksen teologian perinteinen viesti: me olemme täällä, myös meillä on merkitystä. Tällä kertaa paikallinen ele sai kuitenkin täysin poikkeuksellista huomiota, kun vuoden 2024 alussa Haagin kansainvälisessä tuomioistuimessa käsiteltiin Etelä-Afrikan Israelia vastaan nostamaa kansanmurhasyytettä. Etelä-Afrikan loppupuheenvuorossa asianajaja, irlantilainen Blinne Ní Ghrálaigh viittasi Isaacin joulusaarnan ”paikalliselle seurakunnalle ja koko maailmalle” kohdistettuihin sanoihin. Isaacia lainaten hän lausui:

Gazaa sellaisena kuin me sen tunnemme ei enää ole. Tämä on hävitys, tämä on kansanmurha. [...] Tehtyä ei enää saa tekemättömäksi. Haluan, että katsotte peiliin ja kysytte itseltänne: missä minä olin, kun Gazassa toteutettiin kansanmurha?⁷⁸

Yhdysvalloissa Betlehemin seimiasetelma herätti keskustelua pääsiäisenä, kun tunnettu amerikkalainen varhaisen kristillisyyden tutkija Paula Fredriksen julkaisi maaliskuun 2024 lopussa *The Washington Post*issa kirjoituksen, jossa hän vetosi lehden lukijakuntaan: ”Älkäämme tänä pääsiäisenä yrittäkö teeskennellä, että Jeesus olisi ollut ’palestiinalainen juutalainen’”. Fredriksenin mukaan Jeesus oli oikeammin juudealainen juutalainen. Kirjoituksessaan Fredriksen viittaa ”Kristus raunioiden alla” -seimiasetelmaan sekä Isaacin kuuluisaksi tulleeseen saarnaan: hän näkee näissä pyrkimyksen lavastaa ensimmäisen vuosisadan Juudean juutalaiset miehittävän vallan rooliin samalla, kun Jeesus lavastetaan palestiinalaiseksi ja heidän uhrikseen.⁷⁹

Fredriksenin poleemisen kirjoituksen myötä käytiin myös nyansoidumpaa keskustelua siitä, kätkeytyykö Betlehemin seimiasetelman symboliikkaan toisinto ”ikivanhasta antisemitismistä”. Keskeisiä kysymyksiä ovat ainakin, keneen Isaacin viesti liittyy ja keneen huomio on tarkoitus kiinnittää. Onko seimiasetelmassa – vastasyntyneessä Jeesus-vauvassa – viittaus juutalaisiin Jeesuksen murhaajina, koska kehystenä on rauniot eli Israelin pommittama Gaza? Vai kuvaako Kristus raunioissa sitä, miten kirkoissa jouluisin julistetaan Jumalan syntymistä ihmiseksi ja on näin ollen samaistettavissa kurjimpaankin ihmiskohtaloon? Julkisessa vastineessaan Fredriksenille varhaisen juutalaisuuden ja kristillisyyden tutkija Bernadette Brooten huomauttaakin, miten monet – myös juutalaiset – saattavat nähdä Betlehemin kirkon seimiasetelmassa ”kärsivän Jeesuksen samastumisen tapettuihin, haavoittuneisiin ja nälkäänäkeviin ihmisiin ilman mitään erityistä referenssiä ensimmäisen vuosisadan juutalaisiin”⁸⁰. Brooten päättää kirjoituksensa

toiveeseen siitä, että aito uskontojenvälinen yhteistyö voisi myös tukea paikallisten ihmisten selviytymistä meneillään olevasta traumasta. Siksi vaien-tamisen sijaan ”jokaisen olisi kuunneltava [myös] palestiinalaisia kristittyjä sekä muita palestiinalaisia”⁸¹.

Betlehemin luterilaisen kirkon seimiasetelma ja joulun alla pidetty vali-tuksen liturgia ovat esimerkkejä siitä, miten paikalliset kristityt pyrkivät ker-tomaan elämästään ja jakamaan kokemuksiaan. Tapauksen poikkeuksellisen suuri huomio auttaa myös ymmärtämään, miksi palestiinalaiskristittyjen ääni voi näyttäytyä monille Israelia tukeville tahoille uhkana. Huolimatta pie-nestä määrästä ja rajallisista resursseistaan palestiinalaisilla kristityillä on kumppaneidensa ja verkostojensa myötä näkyvyyttä länsimaissa, joissa Lä-hi-idän kristittyjen viestiä kuullaan todennäköisesti edes jonkinlaisella mie-lenkiinnolla. Toisaalta palestiinalaisten kristittyjen reaaliaikaiset kokemukset ja tulkinnat tilanteestaan voivat päätyä erilaisiin asiayhteyksiin ja herättää myös sellaista keskustelua, joka ei enää liity palestiinalaisten tilanteeseen.

Maailman rukouspäivä 2024: palestiinalaisten arkikokemusten sensurointi

Palestiinalaiset kristityt ovat aktiivisesti mukana kansainvälisissä kirkkolii-toissa ja ekumeenisessa toiminnassa. Yksi esimerkki tästä on Maailman ru-kouspäivä (World Day of Prayer), naisten johtama maailmanlaajuinen eku-meeninen liike, jossa palestiinalaiset kristityt naiset ovat toimineet 1970-lu-vulta alkaen ensimmäisen palestiinalaisen luterilaisen piispan Daoud Had-dadin vaimon Aida Haddadin aloitteesta. Vuonna 2024 Maailman rukous-päivän vuosittain vaihtuvista materiaaleista vastasi Palestiinan kansallinen komitea, joka oli valittu tähän tehtävään jo vuonna 2017.

Palestiinalaisten Maailman rukouspäivää varten tuottama materiaali oli otsikoitu Uuden testamentin Efesolaiskirjettä mukaillen: ”Pyydän teitä [...] olemaan kärsivällisiä toinen toisianne kohtaan rakkaudessa” (Ef. 1:1–3). Tekijät kuvaavat pyrkimyksekseen avata tätä raamatunjaetta yhdessä, peilata sen oh-jetta vasten omia kärsimyksiään palestiinalaisina kristittyinä naisina ja siten ”inspiroida kaikkia naisia ympäri maailmaa osoittamaan kärsivällisyyttä rak-kaudessa vaikeinakin aikoina.”⁸² Maailman rukouspäivän verkkosivuille kristi-tyt palestiinalaisnaiset ovat koostaneet lyhyen raamattuopetuksen, tietoisun

Kuva 3. Palestiinalais-saksalaisen Halima Azizin teoksessa kolme palestiinalaista naista on kuvattu oliivipuun, unikkojen ja avainten, perinteisten palestiinalaisten kansallisten symbolien, kanssa. © Halima Aziz / World Day of Prayer.

maansa historiasta ja kulttuurista sekä esittelytekstin saksalais-palestiinalaisesta taiteilijasta Halima Azizista (s. 1999), joka laati materiaaliin kuvituksen.

Azizin teos on palestiinalaisen kulttuurin inspiroima: se kuvaa kolmea naista rukoilemassa yhdessä rauhaisassa luonnonpaikassa. Naisten taustaa ja yhteenkuuluvuutta kuvaavat muun muassa oliivipuu oksineen, joka symboloi ikuista ja rikasta elämää; kultaiset juuret muistuttavat palestiinalaisten olemassaolosta ja heidän pyrkimyksistään vapauteen; unikonkukat muistuttavat palestiinalaisia kaikista niistä, jotka ovat menettäneet henkensä maansa vuoksi; ja naisten kaulassa roikkuvat avaimet muistuttavat palestiinalaispakolaisten toivosta palata kotimaahansa.⁸³ Lähes sadassa Maailman rukouspäivän jäsenmaassa käytettäväksi tuotettiin myös muun muassa jumalanpalveluspohja, jonka osana esitellään kolme palestiinalaista naista kertomassa omalla äänellään elämästään ja siitä, mikä on auttanut heitä kestämään rakkaudessa.⁸⁴

Vuoden 2024 Maailman rukouspäivän materiaalit tuotiin julki eri kielillä jo vuoden 2023 syyskuussa. Pian julkaisun jälkeen Hamas teki historian tuhoisimman iskunsa, jossa se surmasi ja otti panttivangeiksi ennennäkemättömän määrän israelilaisia. Tapausta seurasi Israelin raskas sotilaallinen vastaisku, jonka seuraukset erityisesti Gazan siviiliväestölle ovat olleet kohtalokkaat. Eskaloituminen kiinnitti maailman huomion jälleen Israeliin ja Palestiinaan. Hamasin iskun mittakaavasta johtuen vedettiin yhtäläisyyserkkeitä sen aiheuttaman tuhon ja holokaustin aikaisten juutalaisten joukkotuhojen välille.⁸⁵

Näiden tapahtumien ja keskustelujen hermistäminä Maailman rukouspäivän materiaalia alettiin arvioida uudestaan erityisesti Saksassa.⁸⁶ Palestiinalaisten kristittyjen naisten tuottaman materiaalin väitettiin esimerkiksi liittyvän antisemitismiin ja maailmanlaajuista ekumeenista liikettä syytettiin empatian puutteesta sekä yksipuolisesta Israel-kritiikistä. Myös Azizin kolmea palestiinalaisnaista esittävässä taideteoksessa käytetyt palestiinalaisten perinteiset symbolit – unikat ja avaimet – liitettiin väkivaltaiseen Israelin tuhoamiseen pyrkivään ideologiaan.⁸⁷ Rukouspäivän ja ekumeenisen liikkeen vastineissa muistutettiin, että materiaali oli jo tarkastettu Saksassa ennen sen julkaisemista useiden tahojen, myös juutalais-kristillisen dialogin asiantuntijoiden toimesta.⁸⁸

Maailman rukouspäivän Saksan kansallinen komitea kuitenkin päätyi tarkastamaan palestiinalaiskristittyjen naisten tuottaman materiaalin uudestaan ja muokkaamaan sen. Vuoden 2024 alussa, hyvissä ajoin ennen maa-

liskuun alussa vietettävää rukouspäivää, saksaksi julkaistiin päivitetty materiaali, jonka tekstiä oli muokattu ja josta Azizin tekemä kuva oli poistettu. Saksan kansallisen komitean tiedotteen mukaan ratkaisuun myötävaikuttivat lokakuun 7. päivän jälkeiset ”dramaattiset tapahtumat”. Samassa yhteydessä todettiin myös Azizin kuvitusmateriaalin käytön kyseenalaisuus, sillä syytöksiä sen yhteydestä Hamasin kannattamiseen ei komitean mukaan pystytty kumoamaan.⁸⁹

Palestiinalaisten kristittyjen naisten tuottamassa Maailman rukouspäivän materiaalissa esitellään paikallisia naisia, joiden äänen oli tarkoitus kuulua Maailman rukouspäivän jumalanpalveluksessa.⁹⁰ Muun muassa Lina kertoo itselleen tärkeästä esikuvasta, tädistään Shireen Abu Akleh’sta. Abu Akleh oli journalisti, joka kuoli työtehtävissään Länsirannalla toukokuussa 2022 israelilaisen sotilaan ampumana. Tapaus sai aikanaan suurta mediahuomiota. Alkuperäisessä materiaalissa huomio oli Linassa, joka katsoo tähtinsä olevan esimerkki ”elämästä totuuden puolesta”. Linan minä- muotoista kerrontaa Abu Akleh’n elämästä on Saksan kansallisen komitean editiossa johdonmukaisesti muokattu niin, että viittaukset Abu Akleh’en elämäntyöhön totuudellisen raportoinnin puolesta on poistettu. Lisäksi materiaaliin on lisätty ikään kuin ulkopuolisen huomautus siitä, että Abu Akleh’n kuolema lisäsi jännitteitä jo ennestään jännittyneeseen tilanteeseen Länsirannalla. Samassa yhteydessä todettiin, ettei Abu Akleh’n kuoleman olosuhteista ole täyttä selvyyttä – siitä huolimatta, että myös Israelin puolustusvoimat (IDF) on myöntänyt ampujan olleen todennäköisesti Israelin sotilas.⁹¹

Myös palestiinalaisen Saran kertomusta on kehystetty uudelleen. Alkuperäisessä materiaalissa Sara kertoi isovanhemmistaan, jotka vastaperustetun Israelin sotilaat karkottivat kodistaan Jaffasta. Saksan kansallisen komitean virallistamassa uudessa versiossa puhutaan vain passiivissa paenneista ja karkotetuista. Kun Sara alkuperäisen materiaalin mukaan kertoo, että palestiinalaiset kutsuvat yhä tänäkin päivänä tätä heille tapahtunutta katastrofia nimellä ”nakba”, niin Saksan kansallisen komitean muokkaamassa versiossa ”katastrofi” on lainausmerkeissä. Tapahtunutta ei näin esitetä historiallisena faktana vaan alleviivataan sen olevan ennen kaikkea palestiinalaisten kokemus ja tulkinta tapahtumista. Kun alkuperäisessä materiaalissa Saran elämäntarinaa ja sukupolvien ketjua luonnehditaan ”elämäksi toivon puolesta”, niin Saksan kansallisen komitean virallistamassa versiossa lisätään, että vuonna 1948 perustettu Israelin valtio tarjosi kuitenkin juutalaisille tur-

vasataman, vaikka samassa yhteydessä monet palestiinalaiset tulivatkin karkotetuksi ja menettivät kotinsa.

Yksi Maailman rukouspäivän tarkoituksista on vahvistaa paikallisten naisten ääntä eri puolilla maailmaa ja antaa tilaa ja kuuluvuutta heidän omille tarinoilleen, kokemuksilleen ja kohtaloilleen. Maailman rukouspäivän Saksan kansallinen komitea antaa kyllä palestiinalaisnaisille äänen, mutta tarve moderoida sitä on merkille pantavaa. Komitean muokattua ja kehystettyä uudelleen palestiinalaisnaisten tarinat on vaikea välttyä siltä vaikutelmalta, että saksalaiset kumppanit katsoivat olevansa kykenevämpiä sanoittamaan palestiinalaisnaisten elämää kuin palestiinalaisnaiset itse sekä sellaisessa asemassa, jossa heillä oli oikeus sanoittaa asioita heidän puolestaan. Maailman rukouspäivän Saksan kansallisen komitean tekemät muokkaukset palestiinalaisten kristittyjen naisten puheenvuoroihin tarjoavat yhden esimerkin toimintaympäristöistä, joissa palestiinalaiskristityt navigoivat suhteessa kirkollisiin kumppaneihinsa.

Palestiinan kansallisessa komiteassa toimivat palestiinalaisnaiset olivat tapahtuneen vuoksi pettyneitä, mutta eivät yllättyneitä. Jordanian ja Pyhän maan evankelisluterilaisen kirkon pastori, Maailman rukouspäivän palestiinalaisessa komiteassa mukana ollut Sally Azar tiivistää palestiinalaiskristittyjen näkemyksen tapahtuneesta:

Myös palestiinalaisnaiset Saksassa sanoivat samaa: kyse ei enää ole tekstistä, joka kuvaa meidän kokemuksiamme. Emme halua rukoilla näin. Vuosi sitten saksalainen delegaatio vieraili luonamme ja kertoi hyväksyvänsä materiaalimme sellaisena kuin se oli. Miksi sitten nämä muutokset tehtiin? Palestiinalaisena Maailman rukouspäivän komiteana emme todellakaan pidä antisemitististä jumalanpalvelusta. Mutta he tahtoivat muuttaa sen, miten me Israelin näemme ja koemme.⁹²

Lopuksi

Tässä artikkelissa olemme kuvanneet palestiinalaista kristillisyyttä ja palestiinalaisen paikallisen teologian muotoutumista osana alueen lähihistoriaa. Tavoitteemme on ollut tarjota taustatietoa ja näkökulmia, jotka voivat auttaa ymmärtämään palestiinalaisten kristittyjen ajattelua ja puheenvuoroja siinä kolonialismin leimaamassa nykyisyydessä, jossa palestiinalaiskristityt elävät ja toimivat. Vaikka palestiinalaisessa paikallisessa teologiassa on sekä vapau-

tuksen teologian että jälkikolonialistisen teologian piirteitä, katsauksemme muistuttaa, että palestiinalaiset – mukaan lukien palestiinalaiset kristityt – ovat sekä historiansa että nykyisyytensä puolesta kolonisoitu kansa.

Kolonialismin viitekehys on laajalti suosittu nykyaikaisessa Israelin ja Palestiinan tutkimuksessa. Kolonialistisiin asiayhteyksiin liittyvästä vallan epätasapainosta johtuen tulkinnat keskittyvät usein kolonisoivan osapuolen toimijuuteen ja erilaisiin toimiin, jotka ylläpitävät ja edistävät kolonisaatiota ja joiden kohteena kolonisoitu osapuoli on. Kiinnittämällä huomion palestiinalaisiin ja heidän toimijuuteensa vallitsevissa valtarakenteissa alleviivaamme kolonisoidun osapuolen toimijuutta sekä tärkeyttä ymmärtää myös sitä. Kolonialistiset rakenteet ja niissä toteutuvat suhteet mahdollistavat palestiinalaisten kristittyjen toimijuutta samalla, kun ne edelleen muovaavat ja rajoittavat sitä monenlaisin tavoin.

Kuvaamamme palestiinalaiskristityt ovat tuoneet palestiinalaisuudestaan ja kristillisyydestään nousevaa viestiään aktiivisesti esiin jo neljäkymmenen vuoden ajan. Heidän äänillään on paikoin suurtakin vaikuttavuutta. Tästä huolimatta heiltä puuttuu edelleen vapaus ilmaista tunteitaan, kokemuksiaan, identiteettiään tai historiaansa heidän omilla ehdoillaan.

Kiitokset

Kiitämme Ilse Paakkista ja Timo R. Stewartia arvokkaista kommentteista keskenräiseen tekstiimme sekä lehden toimitusta ja anonyymeja arvioitsijoita palautteesta, joka auttoi meitä täsmentämään argumentaatiotamme. Kiitämme myös Elizabeth Martejnina, Munther Isaacia sekä World Day of Prayer International -komiteaa artikkelin kuvien käyttöoikeuksien jakamisesta. Omissamme artikkelimme oikeudenmukaisen rauhan puolesta työskenteleville yhteyshenkilöillemme Palestiinassa ja Israelissa.

TM Anna-Liisa Rafael on väitöskirjatutkija Helsingin yliopiston teologian ja uskonnontutkimuksen tohtoriohjelmassa. Hänen tutkimuksensa käsittelee juutalaisuutta, kristinuskoa ja islamia yhdistäviä marttyyrikertomuksia. Tutkimuksensa ohella Rafael on opiskellut ja työskennellyt Länsirannalla ja Jerusalemissa vuosina 2006 sekä 2012–2017 muun muassa harjoittelijana Ramallahin luterilaisessa seurakunnassa, stipendiaattina Jerusalemin heprealaisessa yliopistossa sekä Suomen Lähi-idän instituutin tutkijavieraana ja stipendiaattina.

TM Anne K. Heikkinen on väitöskirjatutkija Helsingin yliopiston teologian ja uskonnontutkimuksen tohtorihjelmassa. Ekumeniikan alan väitöskirjassaan hän tutkii palestiinalaispiispa Munib Younanin teologista ajattelua. Tutkimuksensa myötä Heikkinen on työskennellyt Israelissa ja Palestiinassa vuosina 2019 ja 2022–2023.

Viitteet

- 1 Monet palestiinalaiskristityt lukevat itsensä Uuden testamentin Apostolien tekojen mainintaan ”arabialaisista”, jotka muiden ohella kuulivat opetuslasten julistavan evankeliumia omalla kielellään Jerusalemissa ensimmäisenä helluntaina (ks. Apt. t. 2:11). Historiallis-kriittisen raamatuntutkimuksen valossa nykypäivän palestiinalaisten samastaminen Apostolien tekojen mainintaan ei ole ongelmatonta, eikä tekstistä edes selviä, ovatko kyseiset arabialaiset paikallisia vai kenties vierailemassa Jerusalemissa. Tulkinta ilmentää joka tapauksessa palestiinalaisten kristittyjen raamattutietoutta ja identiteetinrakennusta. Ks. myös Parkkinen 2020, 34.
- 2 World Christian Databasen mukaan miehitetyillä palestiinalaisalueilla kristittyjä on 0,82% ja Israelissa 2%; ks. Marteijn 2020, 259–260. Parkkinen (2020, 34) käyttää Lähi-idän kirkkojen neuvoston (MECC) tilastoja, joiden mukaan palestiinalaisalueilla kristittyjä olisi 1,5%. Sekä Israelissa että palestiinalaisalueilla kristityt jakautuvat useisiin eri kirkkokuntiin, joista suurin osa on ollut alueella jo ennen Israelin valtion perustamista. Tilastoissa Israelilla tarkoitetaan vuonna 1948 perustettua Israelin valtiota vuotta 1967 edeltävine rajoineen ja miehitetyillä palestiinalaisalueilla Itä-Jerusalemia, Länsirantaa ja Gazaa. Näihin alueisiin viittaamme vastaavissa merkityksissä myös tässä artikkelissa, mutta puhumme myös historiallisesta Palestiinasta tarkoittaen sillä koko vanhan Britannian Palestiinan mandaatin aikaista aluetta, eli nykyistä Israelin valtion aluetta sekä miehitettyjä palestiinalaisalueita yhdessä.
- 3 Vastikään laaditun selvityksen mukaan miehitetyillä palestiinalaisalueilla toimii lähes 300 kirkollista järjestöä. Yhdessä ne työllistävät noin 5000 palestiinalaista kristittyä ja 4000 muslimia ja niistä muodostuu alueen kolmanneksi suurin työllistäjä palestiinalaishallinnon ja UNRWA:n jälkeen. Ks. Akroush 2021, 10–12; ks. myös Rowe 2017. Kirkkojen ja kristillisten järjestöjen kasvatus- ja erityisesti nuorisotyötä motivoi vahva intressi ohjata nuoria yhteiskunnalliseen vastuunkantoon ja tukea heitä näkemään elämä mielekkäänä ja uskomaan omiin mahdollisuuksiinsa vaikuttaa yhteisöissään. Ks. Parkkinen 2020, 42, ja Rafael 2023, 30–31.
- 4 Suomessa palestiinalaiskristittyjä tai aihepiiriin liittyviä ilmiöitä on tutkittu masteritason opinnäytetöissä sekä Mari Parkkisen väitöskirjassa, joka käsittelee muutoksia palestiinalaisten kristittyjen uskonnollisuudessa ja tarkastettiin Joensuun yliopistossa vuonna 2021. Väitöskirjan neljästä artikkelista yksi on suomenkielinen ja käsittelee uskonnollista sosialisatiota palestiinalaiskristityissä perheissä (ks.

- Parkkinen 2020, jossa palestiinalaista kristillisyyttä esitellään suppeasti sivulla 34). Englanninkielisistä tämän artikkelin näkökulmia syventävistä johdatuksista palestiinalaiseen kontekstuaaliseen teologiaan ks. esim. Kuruvilla 2013; Khoury 2019; sekä Marteiin 2020b.
- 5 Kreikkalaisortodoksinen kirkko on näistä suurin, mutta Jerusalemissa toimii myös armenialais-, etiopialais-, kopti- ja syyrialaisortodoksinen kirkko, roomalaiskatolinen kirkko ja muita katolisia kirkkoja (mm. maroniitti-, syyrialais-, armenialais- ja kreikkalaiskatolinen kirkko) sekä protestanttisia kirkkoja mm. luterilainen ja anglikaaninen. Ks. May 2008, 4–7.
 - 6 Tällainen monikerroksinen identiteetti on tyypillinen lähtökohta jo varhaisimmissa palestiinalaiskristittyjen teoksissa, joissa se orientoi lukijaa ja haastaa palestiinalaiskristittyihin usein liitettyjä yksinkertaistuksia ja ennakkoluuloja. Ks. esim. Ateek 1989, 17; Raheb 1995, 3–14; Younan 2004, 58–59; Zaru 2008, 1. Vastikään tehdyissä haastatteluisaan Parkkinen vahvistaa tämän monikerroksisen identiteetin sekä palestiinalaisuuden ensisijaisuuden kristittyjen identiteetin määrittelyssä (julkaisemattoman artikkelin tiivistelmä löytyy väitöskirjajulkaisusta, ks. Parkkinen 2021, 53–54).
 - 7 Kuvauksemme keskittyessä paikalliseen on hyvä todeta, ettei se välttämättä päde yhtä lailla alueen ulkopuolella asuviin palestiinalaisiin kristittyihin. Palestiinalaisesta diasporasta ks. Schultz 2003.
 - 8 Toisaalta sekä nakballa että ghurballa voidaan tarkoittaa myös yhä vallitsevaa olotilaa, katastrofin ja pakolaisuuden tilaa, joka jatkuu edelleen.
 - 9 Näitä tapahtumia summaa esim. Juusola 2005, 73–78.
 - 10 Näistä tapahtumista vuoden 1948 jälkeen Israeliin jääneiden palestiinalaisten näkökulmasta ks. Chacour 2003, 44–61, ja Ateek 1989, 30–38; vuoden 1948 pakolaisten näkökulmasta ks. Younan 2004, 42–53. Nakban tuhoisista seurauksista Jerusalemin kristilliseen väestöön ks. myös Schulz 2003, 43.
 - 11 Palestiinan kansallisen vapautuksen liike eli Fatah perustettiin jo 1959. Ks. Juusola 2005, 126–8.
 - 12 Palestiinalaisten kristittyjen aktiivisesta osallistumisesta kansalliseen vastarintaan sekä palestiinalaisen arabi-identiteetin rakentamiseen, ks. Moist 2015.
 - 13 Palestiinalaisten kristittyjen kuvauksia ensimmäisestä intifadasta ks. Ateek 1989, 44–48; Raheb 1995, 28–34; Younan 2004, 93–116. Ensimmäiseen intifadaan liittyvästä nostalgista palestiinalaisten keskuudessa ks. Alazzeah 2015.
 - 14 Tarkemmin ottaen jo Palestiinan itsenäisyysjulistus vuodelta 1988 pohjasi YK:n yleiskokouksen päätöslauselmaan 181, jonka mukaan Palestiina jaettiin kahdeksi valtioksi, ja sisälsi näin Israelin valtion tunnustamisen. Ks. Ateek 1989, 203 (n. 51). Vastaavasta Palestiinan kansallisen neuvoston linjasta jo 1970-luvulla, ks. Said 1980, 224. Sen sijaan Israel ei edes Rabinin kaudella myöntynyt visioon itsenäisestä Palestiinan valtiosta Israelin rinnalla.
 - 15 Ks. Ateek 1989, 165–168.
 - 16 Ateek (2008, 7–8) luonnehtii ensimmäistä intifadaa kontekstina, jossa väkivaltainen, uskonnolla motivoitu vastarinta virisi sekä kristittyjen että muslimien keskuudessa. Yhdessä muiden vaikutusvaltaisten kristittyjen kanssa hän näki vastarinnan uskonnollistumisen vaarallisena kehityskulkuna ja pyrki vastustamaan sitä; kristillinen väkivaltainen vastarintaliike saatiinkin tyrehtymään. Islamilaisesta

- vastarintaliikkeestä syntyi Hamas, jonka suosio on heikentänyt palestiinalaisten kansallista yhtenäisyyttä ja lisännyt sisäisiä jännitteitä. Ensimmäisen intifadan myötä virisi myös kristillinen väkivallaton vastarinta, jota muun muassa Ateenkin perustama ekumeeninen Sabeel-keskus on tukenut. Monien muiden palestiinalaisten kristittyjen tavoin Ateek oikeuttaa vastarinnan, mutta – toisin kuin Sturm ja Franzman (2015, 439) antavat ymmärtää – hän ottaa yksiselitteisen kriittisen kannan esimerkiksi toisen intifadan aikana yleistyneisiin itsemurhaiskuihin sekä niiden tekijöiden ihannointiin palestiinalaisten parissa; ks. Ateek 2002, 19–26.
- 17 Tosin esimerkiksi Edward Said suhtautui rauhanprosessiin hyvin kriittisesti jo 1990-luvulla; ks. Said 1993. Rauhanprosessin vuosikymmeniä ja epäonnistumista kuvaa myös Juusola 2023.
- 18 Ks. “Movement and Access in the West Bank: August 2023”, United Nations Office for Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA) 25.8.2023. Nämä YK:n tilastot kertovat alueen tilanteesta ennen 7.10.2023, jonka jälkeen turvallisuustilanne myös Länsirannalla ja Itä-Jerusalemmissä on kiristynyt entisestään.
- 19 Ks. Badarin 2015, erit. 229–234.
- 20 Vuonna 2005 Israel veti siirtokuntalaiset pois Gazasta, mutta keskitti sotilaallisen läsnäolon sen rajoille, jolloin Gazasta ei voida puhua sen vapaampana alueena kuin muistakaan miehitetyistä palestiinalaisalueista. Hamasin otettua vallan Gazassa vuonna 2007 Israel saartoi Gazan kaistan yhteistyössä Egyptin kanssa pysyvästi.
- 21 Israelin valtion alueelle jääneet tai sinne pian vuoden 1948 jälkeen onnistuneesti palanneet palestiinalaiset ovat saaneet Israelin kansalaisuuden. Kansalaisoikeuksien lisäksi heillä on huomattavasti muita palestiinalaisia paremmat mahdollisuudet liikkua Israelissa ja palestiinalaisalueilla. Miehitettyjen alueiden eli Itä-Jerusalem, Länsirannan ja Gazan palestiinalaisilla ei ole edelleenkaan varsinaisia perus- tai kansalaisoikeuksia. Israelin hallinnoimaan henkilörekisterin myötä heillä on erilaisia henkilökortteja ja liikkumisvapauksia. Aikanaan Itä-Jerusalemiin paenneilla tai siellä asuneilla palestiinalaisilla on joko Israelin kansalaisuus tai pakolaisstatus ja oleskelulupa Jerusalemmissä (ns. *Blue ID*), jonka turvin he voivat liikkua sekä Israelissa että miehitetyllä Länsirannalla. Länsirannan ja Gazan palestiinalaisille Israel on myöntänyt niin sanotun vihreän henkilökortin (ns. *Green ID*). Sen haltijat eivät nykyisissä poliittisissä olosuhteissa pääse edes Itä-Jerusalemiin ilman erikseen haettua kulkulupaa ja erottelumuurin ylittämistä tarkastuspisteen kautta. Stewart 2022b, 10. Erot palestiinalaisten asemassa ja oikeuksissa tulevat esiin vertaamalla palestiinalaisia kristittyjä teologeja. Ks. esim. Ateek 1989, 7–10; Zaru 2008, 4; Younan 2004, 48–52.
- 22 Lokakuun 7. päivän tapahtumista käynnistyneen eskalaation aikana on esimerkiksi uutisoitu, että Israelissa tai Itä-Jerusalemmissä asuvien palestiinalaisten solidarisuuden osoitukset ovat johtaneet sakkoihin tai pidätyksiin. Ks. “Arabs in Israel face reprisals over online solidarity with Gaza”, *The Guardian* 20.10.2023. Yksi viimeaikaisimmista ja näkyvimmistä esimerkeistä on Jerusalemien heprealaisen yliopiston maaliskuussa 2023 hyllyttämä ja Israelin viranomaisten huhtikuussa 2024 pidättämä professori, Israelin ja Yhdysvaltain kansalainen ja palestiinalainen kristitty Nadera Shalhoub-Kevorkian. Ks. “‘Political arrest’ of Palestinian academic in Israel marks new civil liberties threat”, *The Guardian*, 26.4.2024.

- 23 Schulz 2003, 191–193; muita esimerkkejä kristittyjen aktiivisesta osallistumisesta vastarintaan 1900-luvulla ks. Moist 2015.
- 24 Chacour 2003, 229.
- 25 Sittemmin omaelämäkerrallinen materiaali integroituu useimmiten osaksi palestiinalaisten teologien teosten johdantoja, joissa yksilön ja hänen perheensä historian kautta tarjotaan samalla kuva kristittyjen pitkästä historiasta Palestiinassa.
- 26 Tällä ensimmäisellä lausunnolla ei ole varsinaista otsikkoa, mutta se tunnetaan nimellä “1988 Statement by the Heads of Christian Communities in Jerusalem”. Koko englanninkielinen lausunto on julkaistu teoksessa May 2010, 20–22, sekä muun muassa Kirkkojen maailmanneuvoston internetsivuilla (ks. Empiiriset aineistot).
- 27 Kaikkia lausuntoja ei löydy kootusti mistään. Paras yksittäinen lähde on May (2010), jossa on dokumentoitu kattavasti vuosien 1988–2008 aikana annetut lausunnot ja josta löytyy myös ilmiötä ja lausunnon allekirjoittaneita tahoja taustoittava johdantoluku (s. 1–10). 2010- ja 2020-luvuilla yksittäisiä lausuntoja on julkaistu edelleen kirkkojen omilla internetsivuilla ja sosiaalisen median kanavissa.
- 28 Paikalliset kristityt tarkoittavat ”vanhoilla” tai ”historiallisilla kirkkoilla” paitsi katolisia ja ortodoksia, myös protestanttisia kirkkokuntia, vaikka jälkimmäisten historia Palestiinassa onkin verraten lyhyt ja pohjaa 1800-luvun lähetystyöhön. Näiden lisäksi Palestiinassa on lähinnä amerikkalaisen lähetystyön seurauksena erilaisia evankelikaalisia seurakuntia, joista käytetään nimitystä ”uudestisyntyneet” (arab. *mutajaddidin*). Ks. Kuttab 2018, 72.
- 29 Osalla kirkkoista on merkittäviä taloudellisia haasteita ja osalla on suuria kiinteistöjä ja maa-alueita. Tämä tekee jälkimmäisistä vaikutusvaltaisia myös Israelin valtaapitävien silmissä, mutta toisaalta ne ovat joutuneet aivan erityisesti siirtokuntajärjestöjen toiminnan kohteiksi. Ks. esim. EU:n lausunto, joka tuomitsee siirtokuntajärjestöjen harjoittaman kirkkojen maaomaisuuden haltuun ottamisen joulukuussa 2022: ”Local EU Statement on the situation of Christian properties in East Jerusalem”, Office of the European Union Representative (West Bank and Gaza Strip, UNRWA) 30.12.2022.
- 30 Vapautuksen teologialla tarkoitetaan alun perin Latalaisessa Amerikassa katolisen kirkon piirissä 1960- ja 1970-luvuilla syntynyttä ja sieltä maailmanlaajuisesti levinyttä teologian tekemisen tapaa, jossa paikallinen konteksti ja siinä elävien ihmisten tarve vapautukselle otetaan teologian tekemisen lähtökohdaksi. Ks. Vuola 1991, 6–7. Sovellamme vapautuksen teologian käsitettä Palestiinan kristillisyyteen löyhästi niin, että luemme sen tekijöiksi niin eksplisiittisesti vapautuksen teologian traditioon itsensä sijoittavat (esim. Ateek 1989, 5–6) kuin myös muut palestiinalaiset teologit, joiden ajattelussa keskeistä on palestiinalaisten kristittyjen tilanne, rauha, oikeudenmukaisuus, vapaus ja sovinto.
- 31 Ks. Ateek 1989, 68–71; Ellis 2014; ks. Ellisistä myös Kuruvilla 2013, 94–96. Ateenkin ajattelua on sittemmin tutkittu mm. Jerusalemin heprealaisessa yliopistossa, josta esimerkkinä Raveh 2021.
- 32 Ks. Ateek 1989, vii–ix.
- 33 Ateenkin ja Rahebin lisäksi ns. ensimmäiseen palestiinalaisteologian sukupolveen kuuluvat myös mm. Michel Sabbah, Munib Younan, Jean Zaru ja Salim Munayer. Alla käsittelemme myös nuorempiin sukupolviin kuuluvista teologeista mm.

- Betlehemin luterilaisen seurakunnan nykyistä kirkkoherra Munther Isaacia sekä Salim Munayerin poikia Jack, Daniel, John ja Samuel Munayeria. Paikallisia kristillisiä julkaisijoita ovat esim. Sabeel, Diyar ja Bethlehem Bible College, ja niihin tutustumalla saa laajemmin kuvan palestiinalaisen teologian tekijöistä.
- 34 Kairos Palestiina -dokumentti löytyy samaa nimeä kantavan liikkeen internetsivuilta eri kielille käännettynä. Ks. "Kairos Document: A Moment of Truth: A Word of Faith, Hope and Love from the Heart of Palestinian Suffering", 11.12.2009. Ks. myös Kuttab 2018, 75–6.
- 35 Ks. esim. Younan 2004, 133.
- 36 Ks. esim. Kairos Palestiina -dokumentin kohta 5.4.1: "Our message to the Muslims is a message of love and of living together and a call to reject fanaticism and extremism. It is also a message to the world that Muslims are neither to be stereotyped as the enemy nor caricatured as terrorists but rather to be lived with in peace and engaged with in dialogue."
- 37 Kontekstuaalinen teologia ei näin ollen ole tarkoitettu ainoastaan kyseisen kontekstin sisäiseen käyttöön vaan usein myös kommunikotavaksi sen ulkopuolelle. Termin käyttö ei ole ongelmattomaksi siksi, että se voi tukea ajatusta esimerkiksi läntisistä teologioista kontekstittomina, universaaleina teologian ilmaisuina ja näin tuoda esiin mutta samalla myös marginalisoida muita teologian tekemisen muotoja ja sisältöjä.
- 38 Maailmanlaajuisia, palestiinalaisille kristityille merkittäviä kirkkoliittoja ovat mm. Kirkkojen maailmanneuvosto (*World Council of Churches*), jonka päämaja sijaitsee Genevessä, ja Lähi-idän kirkkojen neuvosto (*Middle Eastern Council of Churches*), jonka päämaja sijaitsee Beirutissa. Lisäksi Luterilainen maailmanliitto (*Lutheran World Federation*) on merkittävä sikäli, että sen johdossa oli palestiinalainen luterilainen Munib Younan vuosina 2010-2017.
- 39 Ks. esim. Ateek 1989, 22–23. Palestiinalaisten tutkijoiden tulkintoja löytyy esimerkiksi *Journal of Palestine Studies* -lehdestä jo 1970-luvulta alkaen; kiitämme artikkelin anonyymia arvioitsijaa tämän näkökulman alleviivaamisesta.
- 40 Shalhoub-Kevorkian 2014, 277–279; Badarin 2015, 228. Ks. myös Juusola 2019 sekä Järvi, Tarvainen & Joronen 2023.
- 41 Nykyisin Itä-Jerusalemossa ja Länsirannalla elää noin 700 000 siirtokuntalaista, ja siirtokuntien rakentaminen on vain kiihtynyt 2000-luvun aikana. Stewart 2022b, 7–8.
- 42 Ks. Raheb 2023.
- 43 Ks. Stewart 2022b, 4.
- 44 Ks. Busbridge 2018. Esimerkkeinä asuttajista, jotka ovat asuttaneet ja siten muodostaneet pysyvän valtion, käytetään esim. Yhdysvaltoja, Australiaa ja Etelä-Afrikkaa.
- 45 Teoreettisella tasolla keskustelua dekolonisaatiosta on toki käyty ja niissä pohditaan erilaisia yhden valtion malleja; ks. esim. Bashir & Busbridge 2019 ja Halper 2021.
- 46 May 2010, 9–10; protestanttisista kirkoista ks. myös Younan 2004, 38–39, ja Stewart 2022a, 238–239; roomalaiskatolisesta kirkosta ks. Marteiñ 2020b, 259–260. Ks. myös Raheb 2021, 78–80.
- 47 Kreikkalaisortodoksisen kirkon papiston ja paikallisten maallikkokristittyjen välillä on vallinnut jännitteitä jo ennen Israelin valtion perustamista. Paikallisten

- kristittyjen osallisuus kirkon päätöksenteosta ja johtamisesta on haastettu pääsääntöisesti kreikkalaisjohtoisessa kirkossa, ja tämä keskustelu tiivistyy esimerkiksi kysymyksiin poliittisista kannanotoista ja alueen suurimpiin maanomistajiin kuuluvan kirkon maakaupoista. Ks. Martejn 2020b, 267–268; Robson 2011, 6–23; Katz & Kark 2007, 383–408.
- 48 Sabbah'n jälkeen tehtävään valittiin jordanialainen Fouad Twal ja vuonna 2016 italialainen Pierbattista Pizzaballa.
- 49 Kristillistä sionismia on määritelty eri tavoin, mutta ajallisesti aate kytkeytyy nimensä mukaisesti sionismiin ja juontaa juurensa 1800-luvun lopun protestanttiseen Eurooppaan. Stewartin (2022a, 14–16) keskustelu kristillisen sionismin määritelmistä on hyödyllinen, samoin hänen ehdottamansa löyhä määritelmä kristillisestä sionismista näkemyksenä, jonka mukaan Raamattu sisältää viittauksia nykyiseen Israelin valtioon.
- 50 Esimerkiksi Suomessa kristillinen sionismi tai nk. Israel-ystävyyden on yhdistänyt eri kirkkokuntia ja voinut hyvin myös luterilaisen kirkon sisällä siitä huolimatta, että Suomen Lähetysseuran yhteistyö palestiinalaisen luterilaisen kirkon kanssa alkoi jo vuonna 1974 ja Suomen evankelisluterilaisen kirkon Kuopion hiippakunnalla on kumppanuussopimus palestiinalaisten luterilaisten kanssa. Kristillisen sionismin historiasta ks. Heikkinen & Rissanen 2008 sekä Stewart 2022a, erit. s. 238–249, yhteyksistä, jotka hiljalleen rakentuvat Suomen ja Palestiinan luterilaisten välille kuuden päivän sodan jälkeen.
- 51 Suomeksi kolonialismin sopivuudesta Israelin tapaukseen ovat lähiaikoina debatoineet esim. Swanström (2024), joka katsoo kolonialismin olevan sopimaton käsite, sillä sionismissa on kyse juutalaisten kansallisesta vapautusliikkeestä ja muuttamisesta historialliseen kotimaahansa, sekä Joronen & Tarvainen (2024), jotka vastaavat Swanströmin argumentaatioon ja puolustavat kolonialismin käsitteen sopivuutta.
- 52 Kuttab 2018, 77, kuvaa, miten kristillisiä sionisteja lännessä provosoi erityisesti evankelikaalisten palestiinalaiskristittyjen tapa argumentoida heille yhteisellä teologisella ja raamatullisella kielellä, ei ainoastaan vetoamalla kansainväliseen lakiin, ihmisoikeuksiin tai muuhun sekulaariin poliittiseen sanastoon.
- 53 Sturm & Frantzman 2015, 434.
- 54 Ks. esim. Christy Anastas messiaanisen juutalaisen ja kristillis-sionistisen Jerusalem Institute of Justicen edustajana; ks. Tolonen 2016, 106. Islamismin nousu on kyllä vaikuttanut kristittyjen halukkuuteen muuttaa maasta niin Palestiinassa kuin muuallakin Lähi-idässä (ks. esim. Parkkinen 2020, 45), mutta palestiinalaiskristittyjen maastamuutto ei ole alueen muusta poliittisesta todellisuudesta irrallinen ja on havaittavissa jo vuodesta 1948 alkaen. Kristittyjen tulevaisuutta ja siihen liittyviä haasteita Lähi-idässä kuvaa Raheb 2021, 129–141; palestiinalaiskristittyjen maastamuutosta ks. myös Schulz 2003, 43.
- 55 Muutos, jota palestiinalaiset kristilliset sionistit muiden kristillisten sionistien tavoin odottavat, liittyy lopunaikoihin ja Kristuksen toiseen tulemiseen. Sturm ja Frantzman (2015, 441) summaavat: ”In the face of Palestinians’ unanswered prayers for peace, the Christian Zionist story about the centrality of the Jews as the chosen people appears undeniably true: the only escape can be the Rapture (the event when ‘Yeshua’, the Hebrew name for Jesus, summons them into Heaven

- just prior to Armageddon). For Palestinian Christian Zionists (...), "There is no peace [and there] will be no peace ... There will only be peace when Christ returns."
- 56 Näistä hahmoista kuuluisin lienee nk. "Hamasin poika"; tapauksesta palestiinalaisen kristillisen sionismin edustajana ks. Sturm & Frantzman 2015, 442–5.
- 57 Myös Sturm ja Frantzman 2015 lähtevät siitä, että palestiinalainen vapautuksen teologia (mm. Ateenin ja Rahebin ilmaisut) tarjoaa palestiinalaisille kristityille luontevimman position ja näin ollen palestiinalainen kristillinen sionismi muodostuu selityksiä vaativaksi kuriositeetiksi. Toisaalta heidän esitystavastaan syntyy vaikutelma palestiinalaisesta kristillisestä sionismista kokoaan suurempana ja nopeakasvuisena ilmiönä – vaikutelma, jota he eivät kuitenkaan kykene perustelevaan. Myös palestiinalaisen vapautuksen teologian esittely jää vaillinaiseksi, sillä Sturm ja Frantzman ovat ilmeisesti perehtyneet siihen vain kapeahkon kirjallisuuden pohjalta (mahdollisesti tutkimansa palestiinalaisen kristillisen sionismin ilmiön kautta).
- 58 Ks. Munayer & Munayer 2021. Sisäisen kolonialismin käsitteen he lainaavat Frantz Fanonilta.
- 59 Ks. Kuttab 2018, 75.
- 60 Raheb 2021, 84–85.
- 61 Toisaalta Kuttab (2018, 75) kuvaa, miten palestiinalaiset evankelikaaliset kristityt ovat kristillistä sionismia arvostellessaan joutuneet riskeeraamaan suhteensa läntisiin emokirkkoihinsa.
- 62 Munayer & Munayer 2022, 293–295.
- 63 Munayer & Munayer 2022, 299–307.
- 64 Ks. *Luolan suura* (18): 65–82. Al-Khaderin nimeä ei suurassa mainita, vaan puhutaan Jumalan palvelijasta, jolla on paljon ymmärrystä ja joka kohtasi myös Mooseksen.
- 65 Lisää tästä esimerkistä ja palestiinalaisten kristittyjen eletystä uskonnosta ks. Elizabeth Marteiinin viimeaikaiset etnografiset tutkimukset (mm. Marteiin 2020a, Pyhän Yrjön kunnioituksesta erit. s. 56–63).
- 66 Ks. esim. Younanin (2004, 53–60) muistoja hänen opiskeluajoistaan palestiinalaisena kristittyinä Suomessa.
- 67 Ks. Marteiin 2020a, 64.
- 68 Käsityksemme kustakin tapauksesta rakentuu internetistä ja erilaisilta sosiaalisen median alustoilta keräämällemme aineistolle, joka on pääasiassa avointa ja julkista. Seuraamme internet- ja some-aineiston käytössä yleisesti tunnustettuja tutkimuseettisiä linjauksia (ks. esim. Townsend & Wallace 2016). Käytämme aineistoa tarkasti internet-lähteisiin viitaten silloin, kun kyseessä on julkinen ja julkiseksi tarkoitettu dokumentti. Julkisten mutta epävirallisten kannanottojen tapauksissa olemme pyytäneet asianosaisten suostumuksen materiaalin käyttöön tai häivyttäneet kaikki puhujan tarkemman tunnistamisen mahdollistavat yhteydet. Tapausten hahmottamisessa keskeistä on omat havaintomme, tapahtumien ja puheenvuorojen kontekstualisointi ja tulkinta, ja näistä vastuu on luonnollisesti yksin meidän.
- 69 "Christian spiritual leaders unite for peace in Gaza at Jerusalem meeting", The Greek Orthodox Patriarchate of Jerusalem Blog 18.12.2023.

- 70 "Christian religious leaders of the Holy Land churches unite in urgent plea for permanent humanitarian ceasefire in Gaza", The Greek Orthodox Patriarchate of Jerusalem Blog 21.12.2023.
- 71 "Ahead of Christmas and the New Year, President Herzog meets Christian leaders of the Holy Land", Israeli Ministry of Foreign Affairs Press Release 21.12.2023.
- 72 Ks. esim. "WCC, Patriarchs and Heads of Churches in Jerusalem call for end to attacks on holy sites", World Council of Churches News 31.7.2023.
- 73 Näkemys perustuu omaan sekä tuntemiemme alueen politiikan tutkijoiden arvioihin, sillä eskalaation vielä ollessa käynnissä ajantasaista, kattavaa tutkimustietoa ei vielä ole ehditty julkaista. Perinteisen ja sosiaalisen median osuutta aiemmissa Gazan sodissa on kuitenkin tutkittu verraten runsaasti ja todettu median kasvanut merkitys osana sodankäyntiä. Ks. esim. Wolfsfeld 2018.
- 74 Runsaiden yksityishenkilöiden reaktioiden ohella myös palestiinalaiset papit esittivät kritiikkiä johtajiaan kohtaan. Näitä reaktiota on koottu yhteen blogikirjoituksessa "Strong words of criticism against Church leaders for meeting Israeli President", Milh il-Ard Blog 23.12.2023.
- 75 Lausuntoa jaettiin 23.12.2023 eteenpäin kirkkojen sosiaalisen median kanavissa ja se julkaisiin arabiaksi myös tapauksesta uutisoinnin yhteydessä blogikirjoituksessa "Strong words of criticism against Church leaders for meeting Israeli President", Milh il-Ard Blog 23.12.2023.
- 76 "Patriarchs and Church Leaders in Jerusalem issue clarification regarding meeting with Herzog", lausunto julkaistiin kirkkojen internet-sivujen ja sosiaalisen median kanavien lisäksi myös palestiinalaishallinnon internet-sivuilla 23.12.2023.
- 77 Reilun tunnin mittainen jumalanpalvelus "Christ in the Rubble: A Liturgy of Lament (2023 Christmas Message by Rev. Dr. Munther Isaac)" on katsottavissa kokonaisuudessaan Youtubessa.
- 78 Lainauksen sisältävä vajaan kahden minuutin puheenvuoro "ICJ: Blinne Ní Ghrá-laigh's powerful closing statement in South Africa case against Israel" on katsottavissa Youtubessa. Puhe on julkaistu myös kirjoitettuna.
- 79 Fredriksen, "Opinion: This Easter, let's not try to pretend Jesus was a 'Palestinian Jew'", The Washington Post 28.3.2024.
- 80 Brooten, "Response to Paula Fredriksen 'This Easter, let's not try to present that Jesus was a 'Palestinian Jew'", Washington Post March 28, 2024", Bernadette Brootenin Facebook-sivu 3.4.2024. Kirjoituksessaan Brooten myös korjaa, ettei historiallinen Jeesus tietojemme mukaan ollut juudealainen vaan itse asiassa nasaretilainen Galileasta.
- 81 Ibid.
- 82 "Palestine 2024: 'I Beg You... Bear With One Another in Love'", World Day of Prayer Website, 1.3.2024.
- 83 Ibid.
- 84 Ks. esim. "Downloadable Resources for the 2024 Service", World Day of Prayer: England, Wales & Northern Ireland. Suomessa Maailman rukouspäivän vietto on harvinaisempaa eikä materiaaleja ole käännetty suomeksi.
- 85 Ks. esim. Weintraub 2024.
- 86 Saksassa lokakuun 7. päivän tapahtumien jälkeen muuttuneesta rajanvedosta tieteellisessä diskurssissa liittyen Israeliin ja Palestiinaan ks. Grimm 2024.

- 87 Ks. Thomas 2024.
- 88 Buck & Nieper (2024) kirjoittavat: "Und weil man sich bewusst war, dass ein Gottesdienst für Palästina in Deutschland kein Selbstläufer sein würde, hatten die in Deutschland für den Weltgebetstag Verantwortlichen die Gottesdienstordnung auch gleich verschiedenen Stellen in den Kirchen zur Begutachtung vorgelegt, Antisemitismusbeauftragten, Verantwortlichen für das jüdisch-christliche Gespräch und auf evangelischer Seite auch der Evangelischen Mittelostkommission. Keiner legte ein Veto ein."
- 89 "Palästina 2024: Aktualisierte Liturgie ist erschienen: Aktuelle Stellungnahme/ Pressemitteilung", Weltgebetstag der Frauen 4.1.2024.
- 90 Seuraavat huomiomme perustuvat sekä alkuperäisen että muokatun saksalaisen jumalanpalvelusmateriaalin vertailuun ja keskittyvät materiaalissa esiintyvien naisten omakohtaisiin kokemuksiin. Muokattu versio on yhä ladattavissa Maailman rukouspäivän Saksan kansallisen komitean internetsivuilta "Weltgebetstag der Frauen: Palästina 2024: Materialien & Downloads". Alkuperäisen version (pdf) saa kirjoittajilta pyydettäessä.
- 91 Ks. "Israel Defense Forces apologizes for death of Al Jazeera's Shireen Abu Akleh for the first time", CNN World 12.5.2023, sekä raportti Forensic Architecturen ja Al-Haqin tekemästä tutkinnasta "Shireen Abu Akleh: The Extrajudicial Killing of a Journalist", Forensic Architecture 4.11.2022.
- 92 "Das sagt die palästinensische Pfarrerin Sally Azar zum Weltgebetstag", Evangelische Zeitung 20.2.2024.

Lähteet

Empiiriset aineistot

Empiirisiin aineistoihin on listattu kaikki sellaiset artikkelissa esiintyvät julkaisut, joita on käytetty analyysissamme lähteinä ja joilla on päivántarkka julkaisuajankohta. Kyseessä on internetissä julkaistu, yhtä poikkeusta lukuun ottamatta avoimesti saatavilla oleva aineisto. Nämä lähteet on listattu niiden esiintymisjärjestyksessä.

Historiallisen Palestiinan pirstaloituminen & Palestiinalaisten kristittyjen vaikuttamistyö

"Movement and Access in the West Bank, August 2023", United Nations Office for Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA) 25.8.2024. <https://www.ochaopt.org/2023-movement> (sivuilla käyty 28.4.2024).

- “1988 Statement by the Heads of Christian Communities in Jerusalem”, julkaistu teoksessa May 2010, 20–22. Ks. myös Kirkkojen maailmanneuvoston asiakirjat: <https://www.oikoumene.org/resources/documents/1988-statement-by-the-heads-of-christian-communities-in-jerusalem> (sivuilla käyty 28.4.2024).
- “Local EU Statement on the situation of Christian properties in East Jerusalem”, Office of the European Union Representative (West Bank and Gaza Strip, UNRWA) 30.12.2022. https://www.eeas.europa.eu/delegations/palestine-occupied-palestinian-territory-west-bank-and-gaza-strip/local-eu-statement-situation-christian-properties-east-jerusalem_en?s=206 (sivuilla käyty 28.4.2024).
- “Arabs in Israel face reprisals over online solidarity with Gaza”, The Guardian 20.10.2023: <https://www.theguardian.com/world/2023/oct/20/israeli-arabs-reprisals-online-solidarity-gaza> (sivuilla käyty 18.4.2024).
- “‘Political arrest’ of Palestinian academic in Israel marks new civil liberties threat”, The Guardian 26.4.2024. <https://www.theguardian.com/world/2024/apr/26/political-arrest-palestinian-academic-nadera-shalhoub-kevorkian-israel-civil-liberties-threat> (sivuilla käyty 28.4.2024).
- “Kairos Document: A Moment of Truth: A Word of Faith, Hope and Love from the Heart of Palestinian Suffering”. 11.12.2009. <https://www.kairospalestine.ps/index.php/about-kairos/kairos-palestine-document> (sivuilla käyty 9.8.2024).

Jerusalemiin kirkkojen johtajien jouluvierailu

- “Christian spiritual leaders unite for peace in Gaza at Jerusalem meeting”, The Greek Orthodox Patriarchate of Jerusalem Blog 18.12.2023: <https://en.jerusalem-patriarchate.info/blog/2023/12/18/christian-spiritual-leaders-unite-for-peace-in-gaza-at-jerusalem-meeting/> (sivuilla käyty 25.4.2024).
- “Christian religious leaders of the Holy Land churches unite in urgent plea for permanent humanitarian ceasefire in Gaza”, The Greek Orthodox Patriarchate of Jerusalem Blog 21.12.2023: <https://en.jerusalem-patriarchate.info/blog/2023/12/21/christian-religious-leaders-of-the-holy-land-churches-unite-in-urgent-plea-for-permanent-humanitarian-ceasefire-in-gaza/> (sivuilla käyty 25.4.2024).
- “Ahead of Christmas and the New Year, President Herzog meets Christian leaders of the Holy Land”, Israeli Ministry of Foreign Affairs Press Release 21.12.2023: <https://www.gov.il/en/pages/president-herzog-meets-christian-leaders-21-dec-2023> (sivuilla käyty 25.4.2024).
- “WCC, Patriarchs and Heads of Churches in Jerusalem call for end to attacks on holy sites”, World Council of Churches News 31.7.2023: <https://www.oikoumene.org/news/wcc-patriarchs-and-heads-of-churches-in-jerusalem-call-for-end-to-attacks-on-holy-sites> (sivuilla käyty 25.4.2024).
- “Strong words of criticism against Church leaders for meeting Israeli President”, Milh il-Ard Blog 23.12.2023: <https://milhilar.org/strong-words-of-criticism-against-church-leaders-for-meeting-israeli-president/> (sivuilla käyty 25.4.2024).
- “Patriarchs and Church Leaders in Jerusalem issue clarification regarding meeting with Herzog”, lausunto julkaistiin muun muassa Palestiinan itsehallinnon

internetsivuilla 23.12.2023: <https://www.hcc.ps/archives/52205?lang=en> (sivuilla käyty 29.4.2024).

Valituksen liturgia Betlehemissä

- "Christ in the Rubble: A Liturgy of Lament (2023 Christmas Message by Rev. Dr. Munther Isaac)", Youtube-video 23.12.2023: <https://www.youtube.com/watch?v=qbHzqU3ZdT8> (sivuilla käyty 3.5.2024).
- "ICJ: Blinne Ní Ghrálaigh's powerful closing statement in South Africa case against Israel", Youtube-video 11.1.2024: <https://www.youtube.com/watch?v=ttrId2aWF-Y> (sivuilla käyty 3.5.2024). Kirjallinen versio puheesta (julkaistu 18.1.2024) löytyy osoitteesta: <https://www.chinadailyhk.com/article/372213> (sivuilla käyty 3.5.2024).
- Fredriksen, Paula. "Opinion: This Easter, let's not try to pretend Jesus was a 'Palestinian Jew'", The Washington Post 28.3.2024: <https://www.washingtonpost.com/opinions/2024/03/28/easter-jesus-not-palestinian-jew/> (sivuilla käyty 3.5.2024; huom. teksti ei ole avoimesti luettavissa).
- Brooten, Bernadette. "Response to Paula Fredriksen 'This Easter, let's not try to present that Jesus was a 'Palestinian Jew'", Washington Post March 28, 2024", Bernadette Brootenin julkinen Facebook-päivitys 3.4.2024: <https://www.facebook.com/bernadette.brooten> (sivuilla käyty 29.4.2024).

Maaailman rukouspäivä 2024

- "Palestine 2024: 'I Beg You... Bear with One Another in Love'", World Day of Prayer Website 1.3.2024: <https://worlddayofprayer.net/palestine-2024.html> (sivuilla käyty 29.4.2024).
- "Downloadable Resources for the 2024 Service", World Day of Prayer: England, Wales & Northern Ireland: <https://www.wwdp.org.uk/2024-wdp-free-resources-to-download/> (sivuilla käyty 29.4.2024).
- Thomas, Günter. "Fatale Reaktionen: Die Reaktion der weltweiten Ökumene auf das Pogrom vom 7. Oktober und die antijüdische Ikonografie des Weltgebetstags", Evangelische Kommentare zu Religion und Gesellschaft 3.1.2024: <https://zeitzeichen.net/node/10915> (sivuilla käyty 3.5.2024).
- Buck, Katja Dorothea & Jens Nieper, "Wenig Wissen, viele Unterstellungen: Die deutsche Debatte über Nahost nach dem 7. Oktober 2023", Zeit Zeichen. Evangelische Kommentare zu Religion und Gesellschaft 7.2.2024: <https://zeitzeichen.net/node/10973> (sivuilla käyty 3.5.2024).
- "Palästina 2024: Aktualisierte Liturgie ist erschienen: Aktuelle Stellungnahme/ Pressemitteilung", Weltgebetstag der Frauen 4.1.2024: <https://weltgebetstag.de/aktuelles/news/die-neue-printversion-ist-da/> (sivuilla käyty 29.4.2024).
- "Weltgebetstag der Frauen: Palästina 2024: Materialien & Downloads": <https://weltgebetstag.de/aktueller-wgt/palaestina/materialien-downloads/> (sivuilla käyty 29.4.2024).

- "Israel Defense Forces apologizes for death of Al Jazeera's Shireen Abu Akleh for the first time", CNN World 12.5.2023: <https://edition.cnn.com/2023/05/11/middleeast/idf-apology-shireen-abu-akleh-intl/index.html> (sivuilla käyty 3.5.2024).
- "Shireen Abu Akleh: The Extrajudicial Killing of a Journalist", Forensic Architecture 4.11.2022: <https://forensic-architecture.org/investigation/shireen-abu-akleh-the-targeted-killing-of-a-journalist> (sivuilla käyty 28.8.2024).
- "Das sagt die palästinensische Pfarrerin Sally Azar zum Weltgebetstag", Evangelische Zeitung 20.2.2024: <https://www.evangelische-zeitung.de/sally-azar-zur-liturgie-am-weltgebetstag> (sivuilla käyty 29.4.2024).

Kirjallisuus

Kirjallisuuteen on listattu kaikki artikkelissa esiintyvät kirja- ja lehtijulkaisut. Kirjallisuus sisältää tutkimuskirjallisuuden ohella myös tietokirjallisuutta, omaelämäkertakirjallisuutta sekä näkökulmatekstejä.

- Akroush, George. *Mapping of Christian Organization in Palestine. Social and Economic Impact*. Bet Jala: Diyar Publisher & Latin Patriarchate Printing Press, 2021.
- Alazzeh, Ala. "Seeking Popular Participation: Nostalgia for the First Intifada in the West Bank" *Settler Colonial Studies* 5, no. 3 (2015): 251–267. doi:10.1080/2201473X.2015.1034307.
- Ateek, Naim Stifan. *Justice and Only Justice. A Palestinian Theology of Liberation*. Maryknoll, NY: Orbis Books, 1989.
- Ateek, Naim Stifan. "Suicide Bombers: What Is Theologically and Morally Wrong with Suicide Bombings? A Palestinian Christian Perspective." *Studies in World Christianity* 8, no. 1 (2002): 6–30. doi: 10.3366/swc.2002.8.1.5.
- Ateek, Naim Stifan. *A Palestinian Cry for Reconciliation*. Maryknoll, New York: Orbis Books, 2008.
- Badarin, Emile. "Settler-Colonialist Management of Entrances to the Native Urban Space in Palestine." *Settler Colonial Studies* 5, no. 3 (2015): 226–35. doi: 10.1080/2201473X.2014.955946.
- Bashir, Bashir & Rachel Busbridge. "The Politics of Decolonisation and Bi-Nationalism in Israel/Palestine." *Political Studies* 67, no. 2 (2019): 388–405.
- Busbridge, Rachel. "Israel-Palestine and the Settler Colonial 'Turn'. From Interpretation to Decolonization." *Theory, Culture & Society* 35, no. 1 (2018): 91–115.
- Chacour, Elias. *Blood Brothers: The Unforgettable story of a Palestinian Christian working for Peace in Israel*. Updated Edition. Grand Rapids: Baker Books, 2003.
- Ellis, Marc H. "Theologies of Liberation in Palestine-Israel and the Struggle for Peace and Justice." Teoksessa *Theologies of Liberation in Palestine-Israel: Indigenous, contextual, and postcolonial perspectives*, toimittaneet Nur Masalha & Lisa Isherwood, 39–56. Cambridge: Lutterworth Press, 2014.
- Grimm, Jannis Julien. "On Academic Integrity and Historic Responsibility. Shrinking Spaces for Critical Debate in Germany after October 7." *The War on Gaza and Middle East Political Science*. *Pompey Studies* 51 (2024): 25–31.

- Halper, Jeff. *Decolonizing Israel, Liberating Palestine: Zionism, Settler Colonialism, and the Case for One Democratic State*. London: Pluto Press, 2021.
- Heikkinen, Anu & Hanna Rissanen. "Kristillinen sionismi ja Israel-ystävyyden Suomessa." Teoksessa *Kristitty ja pyhä maa*, toimittaneet Anu Heikkinen, Anni Maria Laato & Pekka Lindqvist, 115–140. Kauniainen: Perussanoma Oy, 2008.
- Joronen, Mikko & Antti Tarvainen. "Kolonialismin hauntologiasta Palestiinassa." *Kosmopolis* 54, no. 1–2 (2024): 59–74. <https://journal.fi/kosmopolis/article/view/144942/92962>
- Juusola, Hannu. *Israelin historia*. Helsinki: Gaudeamus, 2005.
- Juusola, Hannu. "Israel ja kolonialismi." *Vartija-lehti* 4/2019, 251–267.
- Juusola, Hannu. "30 vuotta Oslon sopimuksesta: rauhantoiveista yhden valtion todellisuuteen Israel-Palestiinassa." Suomen Lähi-idän instituutin Lähi-itä NYT -asiantuntijablogi, 5.10.2023. <https://lahi-itanyt.fi/nyt/30-vuotta-oslon-sopimuksesta-rauhantoiveista-yhden-valtion-todellisuuteen-israel-palestiinassa/>
- Järvi, Tiina & Tarvainen, Antti & Joronen, Mikko. "Miehitys, asuttajakolonialismi ja vallan epätasapaino: Kommentti Ylen taustoitukseen Gazan tilanteesta." Suomen Lähi-idän instituutin Lähi-itä NYT -asiantuntijablogi, 20.10.2023. <https://lahi-itanyt.fi/nyt/miehitys-asuttajakolonialismi-ja-vallan-epatasapaino-kommentti-ylen-taustoitukseen-gazan-tilanteesta/>
- Katz, Itamar & Kark, Ruth. "The Church and Landed Property: The Greek Orthodox Patriarchate of Jerusalem." *Middle Eastern Studies* 43, no. 3 (2007): 383–408.
- Khoury, Rafiq. "Palestinian Contextual Theology: A general survey." Teoksessa *Christian Theology in the Palestinian Context*, toimittaneet Rafiq Khoury & Rainer Zimmer-Winkel, 9–46. Berlin: Aphorisma Verlag, 2019.
- Kuruville, Samuel J. *Radical Christianity in Palestine and Israel. Liberation and theology in the Middle East*. New York: I.B. Tauris & Co Ltd, 2013.
- Kuttab, Jonathan. "Palestinian Evangelicals and Christian Zionism." *Jerusalem Quarterly* 67 (2018): 70–78.
- Marteijn, Elizabeth. "Martyrdom, Liberation, and Belonging: An Ethnography on the Popular Saint George Veneration among Palestinian Christians." *Journal of World Christianity* 10, no. 1 (2020a): 53–67.
- Marteijn, Elizabeth S. "The Revival in Palestinian Christianity: Developments in Palestinian Theology." *Exchange* 29 (2020b): 259–277.
- May, Melanie A. *Jerusalem Testament. Palestinian Christians Speak, 1988–2008*. Grand Rapids, Michigan: Eerdmans, 2010.
- Moist, Brandon. "Palestinian Christians and Their Identity and Resistance in the 20th Century." *Armstrong Undergraduate Journal of History* 5, no. 2 (2015). doi:10.20429/aujh.2015.050207
- Munayer, Jacob Jack & Samuel Munayer. "Palestinian Christians: Colonial Tools or a Prophetic Voice" (arabiaksi). Teoksessa *Towards a Renewed Mind: Evangelical Thinking in the Palestinian Context – Essays in Honor of Salim Munayer*, toimittaneet Munther Isaac & Botrus Mansour. Nazareth: Nazareth Evangelical College, 2021. Englanninkielinen versio artikkelista on luettavissa internetsivuilla <https://www.comeandsee.com/view.php?sid=1408> (sivuilla käyty 30.8.2024).

- Munayer, John S. & Samuel Munayer "Decolonizing Palestinian Liberation Theology: New Methods, Sources and Voices." *Studies in World Christianity* 28, vol. 3 (2022): 287–310.
- Parkkinen, Mari. "Uskonnollinen sosialisaatio palestiinalaiskristityissä perheissä." Teoksessa *Uskonto, perhe ja hyvinvointi*. Juhlakirja dosentti Jouko Kiiskin täyttäessä 65 vuotta 8.12.2020, toimittaneet Laura Kallatsa, Pekka Metso, Mari Parkkinen & Kati Tervo-Niemelä, 31–52. Joensuu: Karjalan teologinen seura, 2020.
- Parkkinen, Mari. *Fragmented Religion in a Turbulent Context: The Personal and Communal Dimensions of Christianity in Palestinian Christians Lifeworlds*. Publications of the University of Eastern Finland: Dissertations in Education, Humanities, and Theology, no. 178. Joensuu: University of Eastern Finland, 2021.
- Rafael, Anna-Liisa. "Yksinkertaistava vastakkainasettelu ei rakenna rauhaa." *Vartija-lehti* 1/2023, 25–33.
- Raheb, Mitri. *I am a Palestinian Christian*. Minneapolis: Fortress Press, 1995.
- Raheb, Mitri. *The Politics of Persecution: Middle Eastern Christians in an Age of Empire*. Waco, Texas: Baylor University Press, 2021.
- Raheb, Mitri. *Decolonizing Palestine: The Land, the People, the Bible*. Maryknoll: Orbis Books, 2023.
- Raveh, Mayaan. "Universalism and Nationalism in Palestinian Christian Thought: Naim Ateek's Theology and the Paradigm of the Exodus." *Journal of Ecumenical Studies* 56, no. 3 (2021): 438–455.
- Robson, Laura. "Communalism and Nationalism in the Mandate: The Greek Orthodox Controversy and the National Movement." *Journal of Palestine Studies* 41, no. 1 (2011): 6–23. <https://doi.org/10.1525/jps.2011.XLI.1.6>
- Rowe, Paul S. "The Open Sanctuary. Palestinian Christian Civil Society Organizations and the Survival of the Christian Minority in Israel-Palestine." *Journal of Church and State* 59, no. 3 (2017): 428–446.
- Said, Edward. *The Question of Palestine*. New York: Random House/Vintage, 1980.
- Said, Edward. "The Morning After." *London Review of Books* 15, no. 20 (1993). <https://www.lrb.co.uk/the-paper/v15/n20/edward-said/the-morning-after>
- Schulz, Helena L. *The Palestinian Diaspora: Formation of Identities and Politics of Homeland*. London: Routledge, 2003.
- Shalhoub-Kevorkian, Nadera. "Human Suffering in Colonial Contexts: Reflections from Palestine." *Settler Colonial Studies* 4, no. 3 (2014): 277–90. doi:10.1080/2201473X.2013.859979.
- Stewart, Timo R. *Luvatun maan lumo. Israelin kristityt ystävät Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus, 2022a.
- Stewart, Timo R. "The outlook for the Middle East Peace Process: Stuck in a one-state reality, and you can't get out of it." *FIIA Working Paper October 2022 / 131* [2022b]. <https://www.fii.fi/julkaisu/the-outlook-for-the-middle-east-peace-process>
- Sturm, Tristan & Seth Frantzman. "Religious Geopolitics of Palestinian Christianity. Palestinian Christian Zionists, Palestinian Liberation Theologists, and American Missions to Palestine." *Middle Eastern Studies* 51, no. 3 (2015): 433–451.
- Swanström, André. "Israel ja kolonialismin aave." *Politiikasta* 19.2.2024. <https://politiikasta.fi/israel-ja-kolonialismin-aave/>
- Tolonen, Anna-Liisa [Anna-Liisa Rafael]. "Palestiinan kristityt ja palestiinalainen kristillisyyt." *Vartija-lehti* 3/2016, 99–109.

- Townsend, Leanne & Claire Wallace. *Social Media Research: A Guide to Ethics*, 2016.
https://www.gla.ac.uk/media/Media_487729_smx.pdf
- Vuola, Elina. *Köyhien Jumala*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 1991.
- Weintraub, Daniel. Kolumni: Ei koskaan enää – paitsi että taas. *Teologinen Aikakauskirja* 129, no. 1 (2024): 93–94.
- Younan, Munib, toim. Strickert, Fred. *Sovinnon toivossa – Lähi-idässä ja maailmalla*. Suomennos: Haavisto, Leena. Juva: WS Bookwell OY, 2004.
- Zaru, Jean. *Occupied with Nonviolence. A Palestinian Christian Woman Speaks*. Minneapolis: Fortress Press, 2008.